

• ALTERNATİV HESABAT

*“Qadınlara Qarşı Ayrı-Seçkiliyin Bütün Növ Formalarının
Ləğv Edilməsi Haqqında” Konvensiyanın Azərbaycanda
həyata keçirilməsinin MONİTORİNQİ*

• ALTERNATIVE REPORT

*MONITORING of Implementation of Convention on
Elimination of All Types of Discrimination
Against Women in Azerbaijan*

• АЛЬТЕРНАТИВНЫЙ ОТЧЕТ

*МОНИТОРИНГ имплементации в Азербайджане
Конвенции о ликвидации всех форм дискриминации
в отношении женщин.*

Gender Bərabərliyi və Qadın Təşəbbüsləri İctimai Birliyi tərəfindən *Qadınlara Qarşı Ayrı-Seçkiliyin Bütün Növ Formalarının Ləğv Edilməsi Haqqında BMT Konvensiyasının* Azərbaycanda həyata keçirilməsinin monitorinqi aparılmış və monitorinq əsasında bu Alternativ Hesabat nəşr edilmişdir.

Monitorinq və Alternativ Hesabatın hazırlanması və nəşri Açıq Cəmiyyət İnstitutu-Yardım Fondunun maliyyə dəstəyi ilə həyata keçirilmişdir.

* * * * *

“Qadınlara Qarşı Ayrı-Seçkiliyin Bütün Növ Formalarının Ləğv Edilməsi Haqqında”

Konvensiyanın Azərbaycanda həyata keçirilməsinin

MONİTORİNQİ

Maddə 4.1 Yerli səviyyədə qərarların qəbul olunmasında qadın hüquqlarının reallaşdırılması və ictimai həyatda qadınların rolunun artırılması.

Maddə 16.2 Erkən nigah hallarının aradan qaldırılması.

MÜNDƏRİCAT

Giriş.....	3
Birinci fəsil.....	3
1. Metodologiya və tədqiqatın metodları.....	3
1.2.1. Monitorinqin metodologiyası.....	3
1.2.2. Monitorinqin obyektini.....	3
1.2.3. Tədqiqatın metodları.....	4
1.2.4. Tədqiqatın sənəd bazası.....	6
1.2.5. Respondentlərin identifikasiyası.....	7
1.2.6. Respondentlərin ictimai-siyasi aktivliyi.....	8
İkinci fəsil.....	9
2. Sosial-siyasi həyatın çağırışları və qadın aktivliyinin tendensiyası.....	9
2.1. Qərarların qəbul olunmasına dair hüquqların reallaşması.....	9
2.2. Yerli özünüidarə sistemi – gender baxışı.....	10
Üçüncü fəsil.....	11
3. İcmalarda və Bələdiyyə orqanlarında qadınların rolunun artırılması.....	11
3.1. Bələdiyyə orqanları və icmalar - qadınların sosial inkişafının faktoru kimi.....	11
3.2. Azərbaycanda gender bərabərliyinin prinsiplərinin bərqərar olunmasında bələdiyyələrin rolu.....	13
3.3. Yerli səviyyədə qərarların qəbul olunmasında qadınların iştirakının təmin olunması məsələsinin mümkün resursları.....	17
3.4. Müvəffəqiyyətin tarixəsi- vətəndaş cəmiyyətinin ilk təcrübəsi.....	19
Dördüncü fəsil.....	19
4. Ümumi müddəalar.....	19
4.1. Dövlətin gender siyasəti və ictimai həyatda qadınların rolunun artırılması.....	19
4.2. Gender stereotipi: qeyri-bərabərlik həddini necə dəf etmək olar?.....	20
4.3. Gənc qadınların ictimai cəhətdən fəallaşdırılması.....	21
Beşinci fəsil.....	21
5. Erkən nigah - Azərbaycan cəmiyyətinin sosial təzahürü kimi.....	21
5.1. Nigah münasibətlərinin hüquqi çərçivələri və Azərbaycanın beynəlxalq öhdəlikləri.....	21
5.2. Erkən nigah: səbəblər və xüsusiyyətlər.....	23
5.3. Erkən nigahın tendensiyası və indikatoru.....	24
Altıncı fəsil.....	25
6. Erkən nigah: şərait analizi.....	25
6.1. Erkən nigah və gender stereotipi.....	25
6.2. Erkən nigah və onun mənfi təzahürləri.....	27
6.3. Erkən nigahlara qarşı əks təsir: dövlət və qeyri-hökumət strukturlarının rolu.....	30
7. Təvsiyələr.....	32
Sorğu vərəqəsi.....	34

GİRİŞ

Azərbaycanın ictimai-siyasi həyatında mövcud olan gender bərabərsizliyi demokratik transformasiya yolunda mühüm maneələrdən biridir. Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün növ formalarının ləğv edilməsi haqqında Konvensiya (CEDAW) onların hüquqlarının müdafiəsi və monitorinqi üçün tutarlı vasitədir. Vətəndaş cəmiyyəti dövlət strukturları tərəfindən 2007-ci ilin fevral ayında CEDAW Komitəsinin milli hesabatında qəbul olunmuş tövsiyələrin yerinə yetirilməsinin monitorinqini keçirməkdə çox maraqlıdır.

Gender Bərabərliyi və Qadın Təşəbbüsləri İctimai Birliyi tərəfindən hazırlanmış bu monitorinq iki aspekt üzərində cəmlənir:

- Yerli səviyyədə qərarların qəbul olunmasında qadın hüquqlarının həyata keçirilməsinin mümkünlüyünün qiymətləndirilməsi;
- Erkən nigah-diskriminasiya hallarının aradan qaldırılması məsələsində real vəziyyətin qiymətləndirilməsi.

Monitorinqdə təklif olunan tövsiyələrin nəticəsi kimi bu ildə keçiriləcək bələdiyyə seçkilərində qadınların aktivliyinin artırılması, dövlət orqanlarının və ictimai strukturların diqqətini gender zorakılığının formalarından biri olan erkən nigahların bağlanması probleminə cəlb etmək planlaşdırılır. Bu monitorinq Azərbaycanın dövlət strukturları və qeyri-hökumət təşkilatlarının CEDAW Komitəsinin tövsiyələrinin həyata keçirilməsi istiqamətindəki əməkdaşlıqları üçün stimül rolunu oynayacaqdır.

BİRİNCİ FƏSİL

1. Metodologiya və tədqiqatın metodları

1.2.1. Monitorinqin metodologiyası

Monitorinqin metodoloji prinsipləri USAID¹ dəstəyi ilə Amerikanın ABA CEELİ Hüquqşünaslar Assosiasiyası tərəfindən hazırlanmış “BMT-nin Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün növ formalarının ləğv edilməsi haqqında Konvensiyanın icrasının gedişatının qiymətləndirilməsi üzrə dərsliyə” əsaslanır. CEDAW-nın bütün maddələrini əhatə etmədən, biz yerli səviyyədə qərarların qəbul olunmasında qadın hüquqlarının reallaşdırılması problemi, erkən nigah-diskriminasiya hallarının aradan qaldırılması, Azərbaycanın mərkəzi və cənub bölgələrində qadınların ictimai həyatda rolunun artırılması haqqında ətraflı məlumat təqdim edirik. Monitorinq CEDAW/C/AZE/CO/3, 02.02.07/ Komitəsinin tövsiyələrinin 15, 16, 21, 22, 28, 29 və 30-cu maddələrini əhatə edir.

Bizim məqsədimiz qadınların gündəlik həyatının yaxşılaşdırılması istiqamətində Azərbaycanın hökumət orqanlarının və qadın QHT-lərinin Konvensiyanın maddələrindən istifadə üsullarının mənimsənilməsi sahəsində müşahidə olunan dinamik prosesi analiz etməkdir.

1.2.2. Monitorinqin obyektı

Monitorinqin obyektı :

- yerli səviyyədə qərarların qəbul olunmasında qadın hüquqlarının reallaşdırılması və ictimai həyatda qadınların rolunun artırılması;

¹http://www.owl.ru/cgi/Content/runbroker.cgi?broker=Brokers::Showcontent&action=printversion&id_news=55182

- erkən nigah-diskriminasiya hallarının aradan qaldırılması.

Monitorinq obyektinin seçimi aşağıdakı səbəblərlə şərtlənmişdir:

- 2009-cu ildə Azərbaycanın bələdiyyə orqanları 10 illik tarixi dövründə artıq 3-cü dəfə baş tutacaq seçkilərə hazırlaşır. Geridə qalmış 10 ildə müvəffəqiyyətlərlə yanaşı uğursuzluqlar da olmuşdur. Bələdiyyələrin fəaliyyətinə dair ümumilikdə 20-yə yaxın qanun qəbul olunsa da, onların bir neçəsi 10 il ərzində hələ də həyata keçirilməmişdir. Qəbul olunmuş sənədlərin siyahısında yerli özünüidarə orqanlarının fəaliyyətində qadınların iştirakının təmin olunmasına dair heç bir qanunverici akta rast gəlmək mümkün deyil. Monitorinqin icrası zamanı təqdim olunan tövsiyələr həm dövlət strukturlarının, həm də vətəndaş cəmiyyəti subyektlərinin qadınların yerli özünüidarə orqanlarına cəlb olunması istiqamətindəki fəaliyyətlərini daha da aktivləşdirə bilər.
- Azərbaycan ən-ənəvi olaraq bağlanan nigahların sayının yüksək səviyyəli, nigahsızlığın çox az və olduqca erkən nigahların mövcud olduğu ölkə sayılır. Amma statistik göstəricilərin olmaması erkən nigahların yayılmasının miqyaslarına və nəticələrinə qiymət verilməsini çətinləşdirir. Bu şəraitdə keçirilən müstəqil tədqiqatlar erkən nigahların müəyyən aspektlərini araşdırmağa və hökumət strukturlarına CEDAW Konvensiyasının müddələrinin həyata keçirilməsinin təmin edilməsinə dair tövsiyələr təklif etməyə imkan verir.

1.2.3. Tədqiqatın metodları.

Tədqiqatlar respublikanın hüquq normaları çərçivəsində, müxtəlif mənbələrin analizləri əsasında keçirilmişdir. Tədqiqatın istiqaməti göstərilən problemin xarakteri ilə müəyyən olunur: feminist və gender tədqiqatlarının araşdırmalarının metodoloji prinsipləri, gender stereotipləri, cəmiyyətin və şəxsiyyətin gender mədəniyyəti, gender stratifikasiyasının (lay-lay olma) və iyerarxiyasının müəyyən olunması.

Tədqiqat böyük spekterdə kəmiyyət və keyfiyyət ölçülərini özündə birləşdirən metodoloji yanaşma kompleksinə əsaslanır.

Kəmiyyət ölçüləri:

8 bölgə (rayon) üzrə sorğu (anketləşdirmə) keçirilmişdir: Kürdəmir, Lənkəran, Nəfçala, Bərdə, Yevlax, Goranboy, Tər-Tər və Ağdamda - 420 (xəta 0,01) nəfər iştirakçı. Bu seçmə qaydası optimal təmsiledilmə dərəcəsinə aiddir, çünki ümumilikdə respublika üzrə minimal təmsiledilmə 1000 nəfər, və yaxud ümumi cəmdən² 0,0139% götürülür. 2006-2007-ci illərdə gender inkişafı üzrə Milli hesabatı yaratmaq üçün keçirilmiş tədqiqat 1500 nəfər respondentə əhatə etmişdir, yəni seçmə qaydası 0,01875%-ə³ bərabər olmuşdur. Tədqiqat keçirilən bölgələrdə ümumilikdə 2 milyon 367 min nəfər⁴ insan yaşayır, ona görə də 0,01892%-ə bərabər olan seçmə qaydası təmsiledilmə dərəcəsinə uyğundur.

² Azərbaycanda ictimai fikir ölçüsü, Henri Böll fondunun dəstəyi ilə www.puls-az.org

³ Gender Attitude Report data base. www.gender-az.org/date/unhrd

⁴ <http://www.azerizv.az/article.php?id=11770>

Seçmə qaydası üçfokuslu indikatore təqdim olunurdu:

- ✚ Kürdəmir, Lənkəran və Nefçalada qadın inkişafı üzrə treninqlərin iştirakçısı olmuş 118 nəfər qadın arasında sorğu keçirilmişdir⁵.
- ✚ Bərdədə, Yevlaxda, Goranboyda, Tər-Tərdə və Ağdamda “qar topası” metodunun keçirilməsinə təşəbbüs yaradan təsadüfi ehtimal seçməsindən istifadə olunmuşdur. Respondent rolunda yalnız qadınlar yox, həm də kişilər iştirak etmişlər: qadınlar 176 nəfər (və yaxud 58,7%) və kişilər 124 nəfər (və yaxud 41,3 %) nisbətində. Bu rayonlar üzrə olan respondentlərin sayı təxminən onların əhalisi ilə proporsionaldır. Sorğu gender stereotiplərinin, diskriminasiya hallarının aradan qaldırılmasına təsirini öyrənməyə çalışan tədqiqatçılar⁶ tərəfindən aparılmışdır. Bu zaman gender bərabərliyinin özəyini təşkil edən sağlamlıq, təhsil⁷, münasibət, firavanlıq kimi faktorları əsas götürən sosioloji araşdırmaların “təbəqələşmə yelpiyi” metodundan istifadə olunmuşdur.
- ✚ Xudat rayonunda gender təmsilənməsi prinsipi üzrə 28 nəfər respondent arasında sorğu keçirilmişdir -14 qadın,14 kişi⁸.
- ✚ Ümumilikdə 446 nəfər arasında sorğu keçirilmişdir: 308 nəfər (68,5%) qadın və 138 nəfər (31,5%) kişi, yəni gender seçmə nisbəti 2 qadının 1 kişiyə bərabər olmuşdur. Anketlərin üzərində işləmələrdən sonra respondentlər haqqındakı məlumatlar ANOVA dispersiv analiz metodu və SPSS statistik paketinin köməyiylə təhlil edilmişdir.

Keyfiyyət Ölçüləri:

- ✚ Yerli özünüidarə orqanlarında çalışan və QHT-nın işçilərindən ibarət 3 fokus-qrup⁹;
- ✚ Bərdə, Yevlax, Goranboy, Tər-Tər, Ağdam rayonu və Bakı şəhərinin bələdiyyə üzvləri ilə fərdi müsahibələr;
- ✚ Xudat şəhərində 11 nəfər bələdiyyə üzvü və 2 nəfər dövlət qulluqçusu ilə ətraflı müsahibə¹⁰;
- ✚ Kənd əhalisi arasında 4 fokus qrup - (Yevlax, Bərdə, Xudat, Tər-Tər);
- ✚ Astara rayonunun qadın əhalisi arasında 2 fokus-qrup¹¹;
- ✚ Yevlax şəhərində və Nemətabad kəndinin icmalarında “İctimai həyatda qadınların rolunun və bələdiyyələrdə qadınların aktivliyinin artırılması” mövzusunda ictimai dinləmələr;

⁵ Sorğuların keçirildiyi kəndlərin siyahısı. Bax “Səlahiyyətli Təhsil” proqramı çərçivəsində trenerlərin keçirdiyi anket sorğusu.

⁶ “Yerli özünüidarədə qadınların rolunun artırılması” birgə layihəsi çərçivəsində tədqiqatlar aparılıb IWP ACI-YF və OXFAM

⁷ Small.A. The Meaning Of The Social Science. Chich., 2007, P.76.

⁸ QHT-nın həyata keçirdiyi Gender büdcələşməsi ilə ictimai dinləmələr nəticəsində sorğular keçirilib. «Towards to civil society».

⁹ QHT “Bələdiyyələrdə qadınların iştirakı”, “Towards to civil society”, QHT Alyansı "Support Community Development"

¹⁰ QHT tərəfindən həyata keçirilib ”Towards to civil society”.

¹¹ “Səlahiyyətli Təhsil” proqramı trenerlər tərəfindən həyata keçirilib

- ✚ Lənkəran, Astara, Yevlax, Xudat və Bakının Sabunçu rayonlarında təcrübə keçən ginekoloqlarla 5 ətraflı müsahibə;
- ✚ Demokratik inkişaf və qadın hüquqları ilə məşğul olan qadın təşkilatlarının liderləri ilə 5 ətraflı müsahibə¹²;
- ✚ Yerli özünüidarə sahəsində çalışan beynəlxalq fondların əməkdaşları ilə 2 ətraflı müsahibə¹³;

1.2.4. Tədqiqatın sənəd bazası

- Dövlət sənədləri¹⁴ və qadınların işi üzrə Dövlət Komitəsinin açıq hesabatı¹⁵;
- Dövlət Statistika Komitəsinin göstəriciləri¹⁶;

¹² S. Zeynalova, Gender Problemlərinin Analiz İnstitutu, R. Əzimova. "Sevil" Cəmiyyəti, Q. Ələkbərova. Qadınlar ədalətli iqtisadiyyat uğrunda. M. Mürşüdü "Azad Müəllimlər Birliyi".

¹³ Oxfam, USADI community connection

¹⁴ Uşaq Hüquqları Haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 1998-ci il; Qadınlara Qarşı Ayrı-seçkiliyin Bütün Növ Formalarının Ləğv Edilməsi Haqqında BMT Konvensiyası, 1979-cu il. (Azərbaycan Respublikası 1995-ci ildə şərtsiz ratifikasiya edib), Uşaq Hüquqları Haqqında Konvensiya, 1989-cu il, (Azərbaycan Respublikası 1992-ci ildə şərtsiz patifikasiya edib); Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, 1995-ci il; Azərbaycan Respublikasının Ailə Məcəlləsi, 2002-ci il.

¹⁵ AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ QADIN PROBLEMLƏRİ ÜZRƏ DÖVLƏT KOMİTƏSİNİN PEKİN FƏALİYYƏT PLATFORMASI (1995) VƏ BİRLƏŞMİŞ MİLLƏTLƏR TƏŞKİLATI BAŞ ASSAMBLEYASININ 23-CÜ XÜSUSİ SESSİYASININ (2000) YEKUN SƏNƏDİNİN İCRASI İLƏ BAĞLI

- QADIN VƏ KİŞİLƏRİN HÜQUQ BƏRABƏRLİYİNİN DÖVLƏT TƏMİNATLARI HAQQINDA
- AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ QADIN PROBLEMLƏRİ ÜZRƏ DÖVLƏT KOMİTƏSİNİN YARADILMASI HAQQINDA. AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN FƏRMANI
- AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN FƏRMANI AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA DÖVLƏT QADIN SİYASƏTİNİN HƏYATA KECİRİLMƏSİ HAQQINDA
- AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ QADIN PROBLEMLƏRİ ÜZRƏ MİLLİ FƏALİYYƏT PLANI HAQQINDA
- AZƏRBAYCAN QADINLARININ İŞİ ÜZRƏ DÖVLƏT KOMİTƏSİ VƏ DÖVLƏT STRUKTURLARI NƏZDİNDƏ QƏNDƏR ŞÖBƏLƏRİNİN İŞ TƏCRÜBƏSİ
- "AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ ÜMUMMİLLİ LİDERİ HEYDƏR ƏLİYEV VƏ QADIN SİYASƏTİ" ZƏHRA QULİYEVƏ, (AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI QADIN PROBLEMLƏRİ ÜZRƏ DÖVLƏT KOMİTƏSİNİN SƏDRİ)
- QADIN PROBLEMLƏRİ ÜZRƏ DÖVLƏT KOMİTƏSİNİN 2003-CÜ İLDƏ GÖRDÜYÜ İŞLƏRİN HESABATI
- AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ AİLƏ, QADIN VƏ UŞAQ PROBLEMLƏRİ ÜZRƏ DÖVLƏT KOMİTƏSİNİN YARADILMASI HAQQINDA AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN FƏRMANI
- "GENDER (KİŞİ VƏ QADINLARIN) BƏRABƏRLİYİNİN TƏMİNATLARI HAQQINDA" AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI QANUNUNUN TƏTBİQ EDİLMƏSİ BARƏDƏ AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN FƏRMANI
- "GENDER (KİŞİ VƏ QADINLARIN) BƏRABƏRLİYİNİN TƏMİNATLARI HAQQINDA AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ QANUNU
- REPORT Of the State Committee for Women's Issues of the Republic of Azerbaijan in response to a questionnaire for governments, relating to the implementation of the Beijing Platform for Action (1995) and the outcome document of the 23rd special session of the UN General Assembly (2000)

NATIONAL REPORT OF THE STATE COMMITTEE FOR FAMILY WOMEN AND CHILDREN'S ISSUES OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN On the Compliance of the Azerbaijan Republic with The Convention on Elimination of All Forms Of Discrimination Against Women, Information about one million refugees and internally displaced persons formed as a result of ethnic cleansing policy in Armenia and occupation of 20 percent of territories of Azerbaijan by Armenian armed forces (1988-2005). B

- Beynəlxalq fondların ümumi istifadə üçün nəzərdə tutulan tədqiqatları¹⁷;

1.2.5. Respondentlərin identifikasiyası

Respondentlərin yaş həddi 18-dən 60-a qədərdir. Sorğunun bütün iştirakçıları bölgə sakinləridir. Onların böyük hissəsi niğahdadır: - qadınlar - 68,5%, kişilər - 94,6%, dul qadınlar - 8,3%, heç vaxt niğahda olmayanlar - 17,1% qadın və 5,2% kişi. Yalnız kəbinlə taleələrini birləşdirən qadınların say faizi - 6,1%, kişilərin isə -1,2%. Ümumilikdə, keçirilən tədqiqatlar qadınlar və kişilərdə “ailəyə bağlılıq” prinsipinə meylliliyin yüksək olduğunu təsdiq etdi. Uşaqların sayına gəldikdə isə, çoxuşaqlı ailə ən-ənəsindən 2-3 uşaqla formalaşan ailələrə meyllilik tendensiyasını müşahidə etmək olar. Həll olunmamış hərbi konfliktin fəsadları ilə daha da çətinləşmiş sosial-iqtisadi keçid dövrünün məsarifləri şəraitində, tədqiqat aparılan bölgələrin qadın əhalisinin əsas hissəsinin qarşılaşdıqları çətinliklərin başlıca mənbəyi, onların ailə büdcəsində (gəlirlərinin səviyyəsində) özünü biruzə verən iqtisadi faktordur. Hər ailənin gəlirinin orta aylıq göstəricisi təxminən 120-280 manata bərabərdir. Bunu fokus-qrupun məlumatları da təsdiqləyir: “Hər ailəyə bir ay üçün ən azı 240 manat lazımdır, belə isə hərə bir cür vəziyyətdən çıxış yolu tapır.” Qeyd etmək lazımdır ki, bu ilə müəyyən olunan minimum yaşayış xərci adambaşına 84 manatdır¹⁸. Sorğu yaş həddi yüksək olan insanların iqtisadi aktivliyinin daha çox olduğunu aşkar etdi. Məsələn, qadınların iqtisadi aktivliyinin ən yüksək həddi 41-50 yaşa (38,55 %) təsadüf edir, yaş 50-dən çox olan qadınların aktivliyi isə faiz göstəricisinə görə onlardan cəmi 1,5% geri qalır.

Yaşayış yerinin (kəndin, və ya qəsəbənin) ölçüləri nə qədər kiçikdirsə, orada yaşayan qadınların ictimai və iqtisadi aktivliyi bir o qədər aşağıdır.

Gənc qadın və qızların iqtisadi və ictimai aktivliyinin zəifliyini kəndlərdə ailələrin çoxuşaqlı olması, məktəbəqədər müəssisə sisteminin inkişaf etməməsi, ev işlərinin çoxluğu və cəmiyyətdə kişi əməyinin qadın əməyindən üstünlüyü stereotipi ilə izah etmək olar.

Aşağıda Azərbaycanın bölgələrində yaşayan qadınların spesifik problemlərini açıqlayan fərdi müsahibələrdən fraqmentləri təqdim edirik:

1. “Əsas səbəb işsizlikdir, hətta savadlı adamlar indi işsiz qalıblar.”
2. “Qadınlar üçün daha yüngül iş lazımdır.”
3. “Həm maddi, həm də mənəvi cəhətdən çox çətindir.”
4. “Mənim üçün əsas problem uşaq bağçasının olmamasıdır. Mən məktəbdə işləyirəm, uşaqlarımı saxlamağa yer yoxdur. Məktəbdə isə təmirə ehtiyac var.”
5. “Əlbəttə su təminatında, asudə vaxtın keçirilməsində problemlər var. Belə baxanda iş yeri tapmaq mümkündür. Asudə vaxtlarımızı necə təşkil etməyi isə bilmirik.”

¹⁶ Azərbaycanın statistik göstəriciləri 2004. Statistical Yearbook of Azerbaijan 2004. B.: “Səda” nəşriyyatı, 2005; Main Results of Household Budget Survey in 2005. B: www.ecomondevelopment/az-gov. The Ministry of Economic Development of Azerbaijan Republic. Main Forecasted Economic Indicators of the Republic of Azerbaijan for 2003-2005. Gizmet, 2005. www.cec.gov.az “Elections” Information center of the Central Elections Commission of Azerbaijan Republic.

¹⁷ Country Gender Assessment/. Azerbaijan, Asian Development Bank, December 2005., Gender Assessment for USAID/Caucasus/ Azerbaijan. 2004. DevTech Systems, Rapid Assessment of IDP Women’s Situation. UNIFEM. B., Women Entrepreneurs. International Labor Organization. National Confederation of Entrepreneurs (Employers) Organization of Azerbaijan Republic. 2004. The Social Marketing of NGOs the Eurasia Foundation, Baku. 2004, The Azerbaijan Community Empowerment Network. Annual Report Fiscal Year 2004. Prepared by .Save the Children Federation, Inc .Azerbaijan Field Office.

¹⁸ 2009-cu il üçün Yaşayış Minimumu. Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 25.11.2008

6. “Tibb sahəsində də problemlər çoxdur: həkimlərə, tibb bacılarına və ginekoloqlara ehtiyac var.”

Keçirilən sorğu nəticəsində üstünlük təşkil edən problemlərin aşağıdakılar olduğu aşkarlandı:

- Maddi çətinliklər;
- İş yerlərinin olmaması;
- Məktəbəqədər müəssisələrin olmaması;
- Məktəblərdə təhsilin aşağı səviyyədə olması;
- Məişət problemləri, əsasən su təminatının pis olması və məişət qazının yoxluğu;
- Tibbi xidmətin pis olması;

Sorğular regionların inkişafına dair müsbət aspektlər üzrə müəyyən edilmişdir:

- Sorğu iştirakçılarının 100 faizi bölgə sakinləri üçün yeni imkanların yarandığını təsdiq edir. Bu isə açıq-aşkar pozitiv tendensiyanın mövcudluğunu göstərir və qadınların bazar iqtisadiyyatına adaptasiyasının progressiv olduğunu təsdiq edir.
- Son zamanlar qadınların öz sosial əhəmiyyətlərini daha dərindən dərk etmək faktı da şübhəsizdir: ictimai həyatda və əmək bazarında onlar öz mövqelərini tutmağa çalışırlar. Lakin sosial quruluşun konkretləşdirilmiş ifadəsi olan gender stereotipi bir çox aspekt üzrə ictimai inkişafın gedişini tənzimləyir.
- Respondentlər yeni imkanları həyat fəaliyyətinin əsasını təşkil edən iqtisadi və sosial sahədə görürlər.

1.2.6. Respondentlərin ictimai-siyasi aktivliyi.

Praktiki olaraq sorğuda iştirak edən hər iki qadımdan biri ölkənin qanunverici orqanı olan Milli Məclisdə qadınların təmsil olunma faizinin aşağı olmasından narazı olduqlarını bildirmiş, bununla yanaşı 28 faiz iştirakçı bu problemə münasibət bildirməkdə çətinlik çəkmişlər. Hər üçüncü qadın siyasətin kişi işi olduğunu hesab edir və təxminən həmin qədəri bu barədə heç bir fikir söyləmir, beləliklə yalnız qadınların 3/1 hissəsi siyasi fəaliyyətə müəyyən dərəcədə meyillidirlər. Həmçinin hər üçüncü qadın hesab edir ki, yalnız həyat yoldaşlarının icazəsi olduqda siyasi fəaliyyətlə aktiv məşğul ola bilirlər. Qadınlar ictimai-siyasi həyatda mövcud olan dini tolerantlığı xüsusilə vurğulayırlar. Onların 34 faizi əmindir ki, dindar qadınlar müasir cəmiyyətə ən yaxşı əxlaq normalarını aşılaya bilirlər, ona görə də bu cür qadınları da ictimai həyata cəlb etmək lazımdır.

31 faiz qadının Prezidentin 6 mart 2000-ci il tarixli “Dövlət qadın siyasətinin həyata keçirilməsi haqqında” fərmanı barəsində məlumatı var. Lakin, fokus-qrupların bildirdiklərinə görə qadınlarda həmin fərmanın mahiyyəti haqqında bilgi yoxdur. Qadınların cəmi 31,1 faizi bu yaxınlarda Azərbaycan qadınlarının 3-cü qurultayının keçirildiyini bilirlər. Buna səbəb kimi isə rayonlardan çoxlu sayda nümayəndələrin həmin qurultaya yollandığı göstərilir. Fokus qruplar kəndlərdə yaşayan qadınların bu mötəbər tədbirə qatılmasını çox pozitiv qiymətləndirirlər.

Qadınların 51 faizi əmindir ki, bölgələrdə dövlət gender siyasətinin təsiri özünü biruzə verir, çünki qadınlar ictimai tədbirlərə daha çox cəlb olunmağa başlayıblar. Yaş həddinə görə korrelyasiya üzrə bu göstəricilər yaşı 45-dən çox olan qadınları əhatə edir, bu isə öz növbəsində gənc qadınların ictimai həyata maraqlarının olmaması tendensiyasının mövcudluğunu təsdiq edir.

İKİNCİ FƏSİL

2. Sosial-siyasi həyatın çağırışları və qadın aktivliyinin tendensiyası.

2.1. Qərarların qəbul olunmasına dair hüquqların reallaşması.

Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi yaşından, ailə vəziyyətindən, faktiki ailə münasibətlərindən, məişətdəki davranışından, sağlamlıq durumundan asılı olmayaraq qadın cinsinə aid olan hər bir şəxsin maraqlarını və hüquqlarını müdafiə edir və bununla da beynəlxalq humanist aktların əsas tələblərinə cavab verir¹⁹.

1995-ci ildə Azərbaycan BMT-nin “Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında” Konvensiyasını (CEDAW), 2001-ci ildə isə həmin sənədə aid Fakultativ protokolu ratifikasiya etmişdir. Azərbaycan Respublikası Prezidentini 6 mart 2000-ci il tarixli “Dövlət qadın siyasətinin həyata keçirilməsi haqqında” fərmanı bütün dövlət strukturlarında qadınların kişilərlə eyni səviyyədə təmsil olunmasını təmin edir. Beləliklə, Azərbaycanın ictimai-siyasi həyatında qadınlar bərabərlikdəki hər bir ayrıseçkilik qanun səviyyəsində qadağandır, lakin təcrübə göstərir ki, qadınlar hakim orqanlarda və yerli özünüidarə orqanlarında lazımı qədər təmsil olunmayıblar. Bu isə CEDAW Komitəsinin 1-ci maddəsinə ziddir. Xüsusilə, Azərbaycanda demokratik institutların inkişafı qadınların siyasi aktivliyi və onların seçkili hakimiyyət orqanlarında təmsil olunma göstəricilərinin artımı ilə müşahidə olunmur. 1992-ci ildə qadın deputatların say həddi 40 faizə bərabər olmuşdur, hal-hazırda isə Milli Məclisdə təmsil olunan qadınlar cəmi 11,2 faiz²⁰ təşkil edir. Ölkə Parlamentinə son seçki kampaniyası zamanı qeydiyyat üçün sənədlərini təqdim edən deputatlığa namizədlərdən 2004 nəfəri (90,03%) kişi, 223 nəfəri (9,97%) isə qadındır²¹. Bu qədər aşağı səviyyəli siyasi aktivlik cəmiyyətin hələ də qanunverici orqanlarda qadınların tamhüquqlu iştirakına hazır olmadığını göstərir. Milli gender hesabatının məlumatlarına görə respondentlərin 72,8 faizi siyasətin “kişi işi” olduğunu hesab edir²².

Aşağı səviyyəli siyasi aktivlik ictimai həyatın bir çox obyektiv reallıqlarından irəli gəlir, belə ki, seçki kampaniyası qadınların malik olmadıqları külli miqdarda maddi vəsait tələb edir. “Bir çox hallarda sərt rəqabət şəraitində tab gətirmirlər, onların seçki kampaniyası üçün maddi vəsaitləri kişilərə nisbətən qat-qat azdır. Sırr deyil ki, biznes dairələri namizədlərin çoxuna maddi dəstək göstərir, lakin onların heç biri qadın namizədlərin seçkiqabağı fəaliyyətlərinə vəsait yatırmaq istəmir, buna səbəb isə qadın deputatların biznes dairələrinin maraqlarının istənilən səviyyədə müdafiə edə bilməyəcəklərinə əminlikdir”²³.

Azərbaycanın siyasi partiyaları qərarların qəbul edilməsi prosesinə qadınlar və kişilər üçün eyni imkanlar yaratmırlar. “Qadınların siyasətdə iştirakı müstəsna hallarda baş verir və onların çox az hissəsi müxtəlif səviyyəli seçkilərdə namizəd kimi irəli sürülür”²⁴. Bir çox istisnalar olmaqla qadınlar nominal sayda siyasi partiyalara cəlb olunurlar, lakin bəzi partiya liderləri “gender bərabərliyi” haqqında yalnız seçkiqabağı kampaniyalar və ya xarici monitorinqlər zamanı xatırlayırlar. “Mühüm qərarların qəbul olunması prosesində qadınların iştirakının

¹⁹ www.gender-az.org/news/society/10306.html

²⁰ <http://www.un-az.org/doc/nhdr2007gendereng.pdf>, //www.gender-az.org/index_az.shtml?id_doc=1157

²¹ http://www.miillimedjlis.merkesi/2006/az/007_1.shtml

²² <http://www.un-az.org/doc/nhdr2007gendereng.pdf>

²³ Milli Məclisə deputatlığa namizəd E. Paşayevlə müsahibə

²⁴ www.ehess.fr/centres/ceifr/assr/N115/006.htm

genişləndirilməsinə yönəldilmiş təşəbbüs və proqramlar lazımı dəstək tapmır, qadınlar tərəfindən dövlət postlarının tutulması barədə təşviqat və məlumatlandırılma kifayət dərəcədə aparılmır”.

2.2. Yerli özünüidarə sistemi – gender baxışı

Azərbaycanda artıq iki dəfə (1999-cu və 2004-cü illərdə) bələdiyyə seçkiləri keçirilmişdir. Ölkədə vətəndaş cəmiyyətinin vacib strukturu sayılan yerli özünüidarə orqanları çox çətinliklə formalaşır və birmənalı qarşılanmır. Bundan əlavə, əhali hələ də gündəlik problemlərin həllində bələdiyyələrin potensialını düzgün qiymətləndirmir. “İcra hakimiyyətləri və bələdiyyələrin arasında mütamadi olaraq baş verən konfliktlərdə adətən bələdiyyələr məğlub olurlar. Bu isə, öz növbəsində onların cazibədarlığını aşağı salır”²⁵.

Hal-hazırda fəaliyyət göstərən bələdiyyə şuralarının 20 346 üzvündən 95,9 faizini kişilər, 4,1 faizini isə qadınlar təşkil edir²⁶. Əlbəttə, 90 faizdən də çox olan fərq yerli özünüidarə orqanlarında yalnız kişilərin dominant rollarda çıxış etməkləri ilə təsdiq olunmur, buna səbəb kimi həm də qadınların bələdiyyə orqanlarının fəaliyyətinə maraqlarının olmamasını göstərmək olar. 2004-cü ildə keçirilmiş bələdiyyə seçkilərinin vətəndaş monitorinqinin nəticələrinə görə həmin seçkilərdə iştirak etmiş kişilər 76,2%, qadınlar isə 23,8% olmuşdur²⁷. Monitorinqin göstəricilərindən məlum olur ki, qadınların bələdiyyə seçkilərinə olan marağı parlament seçkilərinə nisbətən qat-qat azdır və bələdiyyə seçkiləri zamanı çox aşağı səviyyəli seçici aktivliyi nümayiş etdirirlər. “Hətta əgər qadın bələdiyyə orqanlarına seçilsə, onun lider mövqeyi tutmaq şansı yoxdur”²⁸.

Siyasi strukturlarda kişilərin dominant rolunu oynamaqları, qərarların qəbul olunmasında rolların bölünməsi zamanı üstüörtülü ayrışikliyin mövcudluğu, eləcə də ictimaiyyətin aşağı səviyyəli gender idrakı - bunlar siyasi və ictimai həyatda qadınların rolunun artırılmasına mane olan əsas faktorlardır. “Yalnız kişilər yox, hətta qadınların çoxu hesab edir ki, qadın işləməməlidir, onun borcu evdə oturmaq, təsərrüfat işləri ilə məşğul olmaqdır, siyasətlə məşğul olmaq barəsində isə heç bir söhbət ola bilməz”²⁹.

Hakimiyyət strukturlarında və icmaların rəhbərliyi səviyyəsində olan gender bərabərsizliyi qadınların gündəlik həyatında özünü biruzə verir - məvaciblərdə, təqaüdlərdə və uşaqlara verilən müavinətlərdə. World Public Opinion tərəfindən keçirilmiş beynəlxalq sorğunun nəticələrinə görə, Azərbaycandakı respondentlərin 66 faizi hesab edir ki, qadın hüquqlarının genişləndirilməsi uğrunda BMT mübarizə aparmalıdır, 40 faiz əmindir ki, ölkə rəhbərliyi qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılması üçün daha çox səy göstərməlidir³⁰. Təəssüflə qeyd etmək lazımdır ki, qadınların ictimai-siyasi həyatda iştirakının fəallaşdırılması ölkənin tələbatlarından geri qalır. Bu problemin dərk edilmə dərəcəsinin artırılmasına və müxtəlif səviyyələrdə (qadınların, siyasi partiyaların, hökumət və bələdiyyə məmurlarının, hüquqşünasların və bütün vətəndaş cəmiyyətinin arasında) qadınların fəallaşdırılması təcrübəsinin inkişaf etdirilməsinə ehtiyac var.

²⁵ Produced for USAID/Azerbaijan and the USAID Center for Democracy and Governance Azerbaijan Civil Society Sector Assessment January 11, 2005 Final Report Wynne Russell, MSI, Team Leader Nancy Lubin, MSI/JNA Associates, Inc. Elmir Ismayilov, MSI.

²⁶ İnformasiya alınıb, AR Mərkəzi Seçki Komissiyasından www.sechkiler.gov.-az/belediya/sec/

²⁷ www/gender-az/org.politics.report/stamp/

²⁸ Milli Məclisin Yerli özünüidarə üzrə komissiyasının sədr müavini S. Huseynzadə ilə müsahibə (2000-2005-ci illər)

²⁹ Sosial Psixologiya İnstitutunun şöbə müdiri, Siyasi-Hüquq tədqiqatları üzrə Akademik, Elmi-metodik Şura QHT-nin rəhbəri Rafiq Əzimovla müsahibə

³⁰ www.WorldPublicOpinion.org, <http://www.levada.ru/press/2008030702.html>

ÜÇÜNCÜ FƏSİL

3. İcmalarda və Bələdiyyə orqanlarında qadınların rolunun artırılması.

3.1. Bələdiyyə orqanları və icmalar - qadınların sosial inkişafının faktoru kimi.

Yerli özünüidarə sistemi qadınlara onların gündəlik həyatlarına dair qərarların qəbul olunmasında iştirak etmək üçün ixtiyar verir. Lakin keçirilən tədqiqatlar bələdiyyə seçkilərinin elektoral kampaniyasında qadınların həddən artıq passiv olduqlarını göstərdi: qadınların 58 faizi seçkilərdə iştirak etmədiklərini, 3 faizi isə cavab verməkdə çətinlik çəkdiklərini bildirdilər. “Biz sorğu keçirdik: kəndlərdə yaşayan qadınlardan onların icra hakimiyyətləri, və ya bələdiyyə orqanları ilə işləmək istədiklərini soruşduq. Onların böyük hissəsi icra hakimiyyətləri ilə işləmək istədiklərini bildirdilər. Əhali bələdiyyələrdən narazıdır. Bərdə rayonunda bələdiyyə orqanları başqa bölgələrə nisbətən daha aktivdirlər, burada QHT-nın sayı çoxdur. Onların əksəriyyəti bələdiyyə orqanlarının büdcəsindən asılıdırlar, bu isə ilk növbədə QHT-nın işinə təsir edir”³¹. Fokus-gruplar göstərir ki, qadınlar bələdiyyə orqanlarına can atmırlar, çünki yerli hökumət orqanlarının hüquqları və imkanları haqqında məlumatlıdırlar.

Tədqiqatlar göstərir ki, qadınların böyük hissəsi hətta yaşadıkları bölgələrin bələdiyyə orqanlarının qərarları ilə tanış deyillər. Qadınların dinləmələrdə iştirakına dair sualın sayəsində maraqlı təfəsilat açıqlanır: sorğuda iştirak edən qadınların 35,5 faizi hesab edir ki, bölgələrin bələdiyyə orqanlarında ümumiyyətlə dinləmələr keçirilmir. Bu isə öz növbəsində respondentlərin bələdiyyə orqanlarının dinləmələri barəsində pis məlumatlandırılmalarından xəbər verir. Buna uyğun olaraq, qadınların cəmi 8,9 faizinin bələdiyyələrin inzibati özünüidarə məsələlərə dair qərarlarından məlumatı var. Qadınların yaşadıkları kəndlərin səviyyəsində əsas məsələlərin həllinə dair qəbul olunan qərarlara gəldikdə isə, burada vəziyyət yaxşılaşmağa doğru dəyişir: qadınların 33 faizi, daha doğrusu üçdə bir hissəsi kəndlərinin həyatına biganə qalmır.

Qadınların müəyyən dərəcədə maraq göstərdikləri aspektlərdən biri də bələdiyyələrin sosial məsələlərə dair qərarlarıdır. Bu məsələlərin həllində öz iştirakını təsdiqləyən respondentlər 23,9 faiz təşkil edir. 6 bölgədən heç birində bələdiyyə orqanlarının erkən nigah probleminə həsr olunmuş dinləmələri keçirmədikləri məlum oldu.

Çox maraqlıdır ki, ailənin gəlirləri nə qədər çoxdursa, qadın öz bələdiyyə orqanlarının qəbul etdiyi qərarlarla daha az maraqlanır. Qadınların iştirakının ən yüksək göstəricisi - 37,8%, orta aylıq gəliri 70-100 manat olan respondentləri əhatə etmişdir. Onların hər cür köməyə ehtiyacları var və bir çox məsələlərdə özünüidarə orqanlarına ümid bəsləyirlər. Bələdiyyələrin sosial proqramları ilə maraqlanan qadınların 87,5% ailəli, 12,6% isə subay qadınlardır. Burada da ən yüksək faiz göstəricisi aylıq gəlirləri 100 manat civarında olan, yəni sosial köməyə arxalanan qadınlardır.

Maraqlı bir sual yaranır: qadınlar öz bələdiyyə orqanlarının büdcələrinin planlaşdırılması prosesində iştirak edirlərmi? Ümumilikdə respondentlər hesab edirlər ki, bələdiyyələrin büdcələri açıq xarakter daşımır. “Bələdiyyələrin büdcələri öz başçılarından başqa heç kimə məlum deyil”³². Bələdiyyələrin büdcə vəsaitlərinin paylaşdırılma mexanizminin dəyişdirilməsində və bələdiyyələrin büdcələrinin tərtib edilməsində gender faktorunun dəyərləndirilməsi bizim ölkəmizdə hələ ki, müzakirə edilmir.

Qadınların ictimai fəallığının artırılmasında mühüm nəticələr bələdiyyələrin təhsil və sosial təminat sahəsində nə dərəcədə səliqə fəaliyyət göstərmələrindən, bələdiyyə orqanlarının qadınlar və onların ailə üzvləri ilə xüsusi proqramlar hazırlamaqlarından asılıdır. Bələdiyyə büdcələrinin

³¹ Bərdə rayonu QHT fəalları ilə müsahibə

³² Yevlax rayonunda ictimai dinləmələr yazısı

yerli ictimai birliklərin daha effektiv inkişafına təsiri və onun icrasının həyatlarında necə əks olunmasını bilmək üçün qadınlar büdcənin necə tərtib olunması bəzəsində məlumatlandırılmalıdırlar. Müsahibələr göstərir ki, büdcələşmə prosesinə gender yanaşmanın tətbiqinin nəticələrinə münasibətdə qadınlar kişilərə nisbətən daha optimistdirlər. Məsələn, fokus-qruplarda qadınların 95 faizi əmindirlər ki, ictimaiyyət büdcələrinin gender həssaslığı istiqamətində dəyişdirilməsinə real təsir göstərə bilər, yəni gender büdcələşməsi yoxsulluqla mübarizədə tutarlı bir silah ola bilər. Beləliklə, büdcələşmə prosesinə gender statistikasının aşağıda göstərilən bəndlərinin daxil edilməsi üçün təşəbbüs göstərmək labüddür:

- ✚ analar və uşaqlar üçün pulsuz və güzəştli xidmətlərin göstərilməsi;
- ✚ körpələr üçün uşaq yeməyinin, uşaq bağçalarının əlverişli olmasının, məktəblilərin səhər yeməyinin təşkili;
- ✚ hamilə qadınlara tibbi dəstəyin göstərilməsi, qadınların və uşaqların sağlamlığının qorunması (növələr, məbləğlər, şəbəkə, say);
- ✚ məktəbəqədər müəssisələr, məktəbdənkənar işin təşkili, uşaqların sağlamlığına yönəlmiş tədbirlərin (uşaqların istirahəti, idman) təşkili;
- ✚ yoxsulluğa görə müavinətlərin verilməsi, ailə və sosial xidmət mərkəzləri;
- ✚ sosial təşəbbüs və təkliflərin dəstəyi üçün büdcə vəsaitləri (qadın təşəbbüsləri üçün əlavə məbləğ).

Qadın inkişafı və erkən nigah hallarının aradan qaldırılması məsələlərinin həllinin əsasını iqtisadi azadlıq faktoru təşkil edir, buna görə də tədqiqatçıları bir sual maraqlandırdı: “Bələdiyyələr qadınların iqtisadi fəallığının artırılmasına imkan yaradırmı?” Sorğuda iştirak edən qadınların yalnız 14 faizi bu sualı müsbət cavablandıra bildi. Səciyyəvidir ki, onların 97 faizi ailedir, bu isə öz növbəsində bölgələrdə yaşayan tənha qadınların zəif iradəli olduqlarını göstərir. Bu məlumatları yaş həddinə görə korrelyasiya etdikdə insanı ehtiyatlı olmağa vadar edən bir tendensiya alınır: qadınların sahibkarlıq fəaliyyətində bələdiyyələrin əhəmiyyətli olduğunu bildirən və ən yüksək nəticə göstərən respondentlərin 40 faizi yaşı 50-dən çox olan, ən aşağı nəticə isə yaşı 21-30 arasında olan qadınlardır: cəmi 3,33%. Bu isə öz növbəsində gənc qadınların sahibkarlıq fəaliyyətində və ictimai həyatda çox passiv olduğunu göstərir.

Fokus-qruplar və fərdi müsahibələr tədqiqatçılarda dəqiq bir təəssürat yaradır ki, kredit, işsizlik, fermer təsərrüfatlarının yaranması, süni suvarma (irriqasiya) və sağlamlıq kimi həyat üçün vacib məsələlərin fonunda qadınların bələdiyyə orqanlarında iştirakı problemi əhalini az narahat edir. Ona görə də sorğu aparılarkən verifikasiya metodundan istifadə olunmuş, sualların yaxın əlaqəli mənalı müxtəlif ardıcılıqlar üzrə təyin olunmuş, müvafiq şəkillər üzrə verilmişdir. Sonrakı mərhələlərdə isə 100 ballıq şkala üzrə müəyyən edilmişdir. Belə ki, aparılan bu metod sayəsində yerli özünüidarədə qadınların passivliyinin əsas 2 səbəbi aşkarlanmışdır.

- ✚ cəmiyyət yerli özünüidarə orqanlarının əhəmiyyətini hələ də lazımi dərəcədə dərk etməyib;
- ✚ qadınların qərar qəbul edən orqanlarda lazımi iş təcrübəsi yoxdur;

İctimai şüurda qadınların bələdiyyələrdə fəaliyyətinə qoyulan məhdudiyətlər bütövlükdə qadınların sosial həyata maraqlarının, hakimiyyət orqanlarında iş təcrübəsinin və bələdiyyələrə etibarlarının olmaması ilə bağlıdır. Tədqiqatlar göstərdi ki, səbəblərdən biri də qadınların yerli

özünüdərənin tapşırıq və prinsiplərini bilməməkləridir. Təsadüfi deyil ki, sorğu iştirakçılarının cəmi 32 faizi yerli özünüidarə orqanlarında qadınların cüzi miqdarda təmsil olunma faktını öz hüquqlarının məhdudlaşdırılması kimi hesab edirlər. Qadınların 45 faizi isə ümumiyyətlə cavab verməkdə çətinlik çəkmişlər.

Qadınların müvafiq hüquqlardan xəbərsiz olmaları ən çox bələdiyyələrdə özlərini doğrultmağa əngəl törədir. Sorğuda iştirak edən qadınların əksəriyyəti nəinki yerli bələdiyyə orqanları haqqında qanunla tanış deyillər, hətta qadın hüquqları haqqında qəbul olunmuş yerli və beynəlxalq sənədlərdən xəbərsizdirlər.

Kişilərin böyük hissəsinin tərəfdarı olduqları gender ənənəçiliyi, paradoksal hal olsa da, həmçinin qadınların əksər hissəsinə xasdır. Sorğunun nəticələrinə görə qadınların 95 faizi əmindir ki, onların problemləri ilk növbəli sosial problemlərlə eyni səviyyəli hesab olunmur. Qadınların 87,8 faizi həyatlarında qarşılaşdıqları açıq-aşkar gender ayrı-seçkilik faktlarını şəxsi, və ya ailə problemi hesab edirlər, məsələnin sosial əhəmiyyətli olduğunun dərk edilməsi hələ ki, baş verməyib. Respondentlərin 95 faizdən çoxu gender ayrı-seçkilik faktları ilə birgə mübarizə aparmağın imkan və üsulları haqqında heç fikirləşmir. Yerli özünüidarə orqanlarının inkişafı ilə ilişib qalmış gender bərabərliyinin prinsipləri, ayrı-seçkiliyə qarşı yönəldilmiş mübarizənin önəmli bir sahəsinə çevrilməlidir.

3.2. Azərbaycanda gender bərabərliyinin prinsiplərinin bərqərar olunmasında bələdiyyələrin rolu.

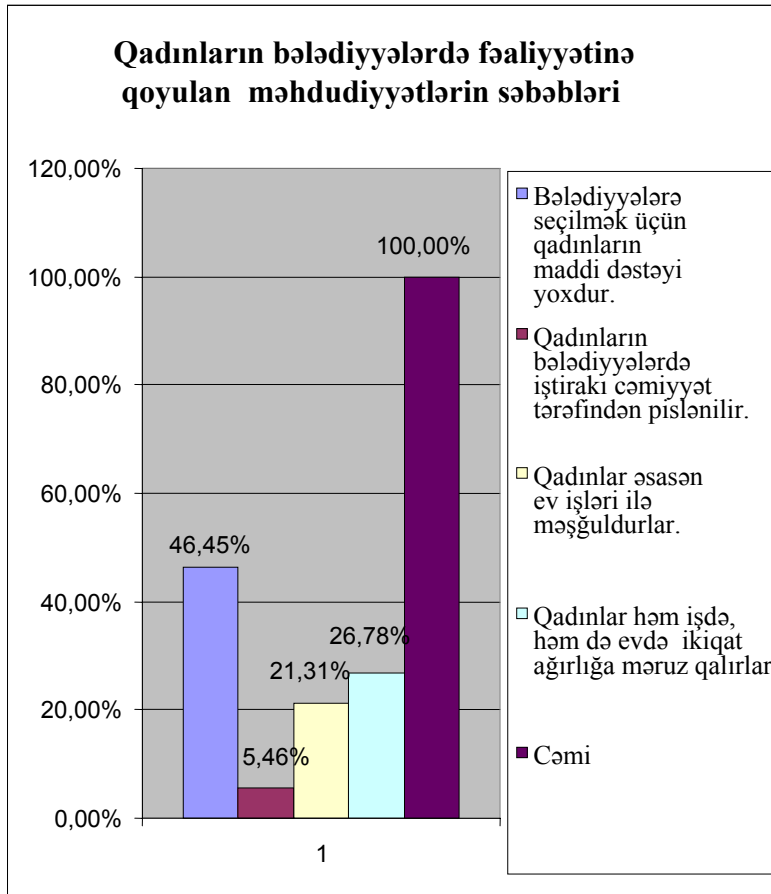
Tədqiqat yerli səviyyədə qadınların bələdiyyə orqanlarında fəaliyyətinə və onların icmalardakı rolunun artırılmasına mane olan ümumi və fərdi xüsusiyyətləri açıqlamağa imkan verdi. Yerli özünüidarə orqanlarında qadınlara qarşı üstüörtülü ayrı-seçkilik əsasən ümumi faktorlardan baş verir:

- ✚ Birincisi, seçkilərdə namizədlərin, adətən uğurlu namizədlərin sırasından ilk növbədə qadınlar çıxarılır, çünki onlar daha az həcmdə maddi, təşkilati və mətbuat vəsaitlərinə malikdirlər.
- ✚ İkincisi, Azərbaycanın siyasət fazasında “pozitiv ayrı-seçkilik” tədbirləri (məsələn, qadınlara hansısa imtiyazların şamil olunması) anlamına gələn ayrı-seçkiliyə qarşı yönəldilmiş qanunvericilik mövcud deyil.

Bələdiyyələrdə qadınların passivliyinin fərdi faktorları:

Sorğuda iştirak edən hər ikinci qadın və dördüncü kişi bələdiyyə orqanlarına seçilmək üçün qadınlarda lazımi maddi vəsaitlərin olmadığını bildirmişdir. Bu hal gender reallığını açıq-aşkar göstərir - qadınlar kişilərə nisbətən qat-qat yoxsuldurlar.

Qrafik № 1

Sorğuda iştirak edənlərin 48,09 faizi əmindir ki, qadınlar analıq və ev sahibəliyi – gender rollarını yerinə yetirdikləri üçün bələdiyyələrin işində iştirak etmələri mümkün deyil. Cüzi gender ziddiyyəti qadın məşğulluğunun dərk edilməsində özünü göstərir: qadınların böyük hissəsi hesab edir ki, çiyinlərində iqiqat yük daşıyırlar - evdə və işdə, kişilər isə qadınların ancaq ev işləri ilə məşğul olmasına üstünlük verirlər. İctimai şüurda bələdiyyələrin fəaliyyətində qadınlara qoyulan məhdudiyyətlər qadınların bütövlükdə sosial həyata maraqlarının olmaması, hakimiyyət orqanlarında iş təcrübəsinin yoxluğu və hər şeydən əvvəl “qadının yeri evdir” gender stereotipi ilə bağlıdır.

Yevlax şəhər bələdiyyəsinin üzvünün dediklərindən: -“Mənim evdə gəlinim var, bütün təsərrüfat qayğıları onun üzərindədir, ona görə də mən rahat işləyə bilirəm. Mən onun yaşda olanda, işdə ləngimək barədə heç düşünə bilməzdim. Gənc qadınların bələdiyyələrin nə işlə məşğul olduqları haqda maraqlanmağa belə vaxtları yoxdur, əgər həyat yoldaşları bu barədə nə isə danışsın, ancaq o vaxt məlumatları ola bilər. Bu günki iclas barədə isə mən gəlinimə yəqin ki, heç nə danışmayacağam, onsuz onun da, mənim də evdə işlərimiz çoxdu”³³.

Sorğu iştirakçılarının yalnız üçdə bir hissəsi hesab edir ki, onun ətrafında bələdiyyə orqanlarının üzvü olmaq istəyən qadınlar var, 12 faiz isə cavab verməkdə çətinlik çəkirlər.

Bərdə rayonunun bələdiyyə başçısının dediklərindən: “İcmalarda hörmət və etibar sahibləri olan qadınlar var. Adətən onlar icmaya üzv olan qadınların birinin evində yığılıb nəyisə müzakirə edə bilirlər. Və yaxud təşkilatların rəhbərləri qadınlardan ibarət qrupları toplayıb onlara öz layihələri barədə danışirlər. Ümumiyyətlə isə qadınların aktivlik faizi çox aşağıdır - 20-25%. Bələdiyyə

³³ Yevlax rayonunda ictimai dinləmələrə giriş. Əbdürrəhmanova Ruqiyyə Nuruş qızı

orqanlarında humanitar və gender məsələləri ilə məşğul olan üzvlər var. Amma onların fəaliyyətləri sanki formal xarakter daşıyır, elə əhəmiyyətli bir iş görmürlər”.

Qadınlarla müsahibələr zamanı sosial ünsiyyətin yoxluğunun motivləri hiss olunurdu. “Qadınların birgə toplaşması üçün yer yoxdur. Bərdə rayonunda kişilər çayxanalarda yığış problemələri müzakirə edirlər, qadınlar üçünə belə müvafiq yer yoxdur. Qadın məclisləri və ya problemlərin həlli və məlumatlanma mərkəzlərinin yaradılması pis olmazdı. Problemlərin həlli üçün qadınlara yardım edəcək daha çox təşkilatların yaradılması vacibdir. Kəndləri gəzərək qadınlarla söhbət aparmaq, qadınlara kömək etmək məqsədilə bələdiyyələrin nəzəndə 4-5 nəfərdən ibarət qadın şöbələri yaratmaq lazımdır”³⁴.

“Bələdiyyələrdə və icmalarda qadınların passivliyini necə aradan qaldırmaq olar?” sualına respondentlər belə cavab verirlər: “Rayonlarda qadınların aktivliyini artırmaq üçün maarifləndirməni gücləndirmək, yeni iş yerləri açaraq qadınları ictimai əməyə alıdırmaq lazımdır. Bundan sonra onların baxışları dəyişər. Bizim məktəbdə çalışan 60-70 nəfər müəllimin 95 faizini qadınlar təşkil edir. Orta məktəblər üçün kişi və qadının qarışılıqlı münasibətlərinə aid metodoloji dərsləklər hazırlamaq, 8-ci sinifdən başlayaraq uşaqlara bu mövzuda dərslər keçmək lazımdır. Təbliğət aparmaq üçün əsas vasitələrdən biri də televiziyaadır - qadınlar qəzet oxumurlar. Müxtəlif təşkilatların köməyilə əhalini cəlb etməyi bacaran, onları iclaslara çağıraraq qadın şöbələri, ağısaqqallar və müəllimlər şurası yaratmaq, qadın problemləri ilə məşğul olan QHT-nin sayını artırmaq lazımdır”³⁵.

Sorguda iştirak edən qadınların 63 faizi hesab edir ki, bələdiyyələrin tərkibində təşəbbüs qruplarının yaradılması üçün onlara yardım lazımdır, 30 faiz respondent bu tipli qadın qruplarının fəaliyyətində əmin deyil, cəmi 7 faiz qadın təşəbbüs qruplarının perspektivsiz olduğuna inanır. Doğrudan da qadın təşəbbüs qrupları gender siyasətinin həyata keçirilməsinin ictimai monitoru ola bilər.

Fokus-grup iştirakçılarının fikrinə görə bələdiyyələrdə qadınların sosial passivliyi onların böyük hissəsinin işsiz olması səbəbi ilə bağlıdır, bu isə öz növbəsində qadınların ictimai əlaqələr dairələrinin həddən artıq kiçik olduğunu göstərir. “Qadınlar işsiz olduqlarına görə passivdirlər, əgər onlar işlə təmin olunsalar, kişilərdən heç də pis işləməzlər və eyni zamanda ictimai fəaliyyətlə məşğul olurlar.” “Qadınların hamısını bir yerə toplayıb, onlarla ictimai diskussiyalar, söhbətlər, tədbirlər keçirmək lazımdır. Onları müxtəlif tədbirlərə dəvət etmək, dünya görüşlərini artırmaq və əlbəttə ki, onlar üçün yeni iş yerləri açmaq lazımdır.” “Yeni iş yerləri açılmalıdır, qadınlarla söhbətlər aparmaq lazımdır, onların ünsiyyətə ehtiyacı var. Maraqlı dairələrini genişləndirib, onları işlə təmin etmək lazımdır. Çünki qadınlar ev işlərindən başqa heç nə ilə məşğul deyillər”³⁶. “Əgər biz qadın problemlərini həll edə bilsək, o zaman passivlik də olmaz. İlk növbədə qadınlara məişət qazı və su ilə təminat, yolların çəkilməsi və iş yerləri lazımdır”³⁷.

“İcmalarda qadınların rolunu necə artırmaq olar?” sualına da anoloji cavablar eşitmək olar: “Qadınların kişilərlə eyni hüquqa malik olmaları üçün onları işlə təmin etmək lazımdır.”, “İcra hakimiyyətlərinə daha çox qadın cəlb etmək lazımdır, bu cür qadınlar başqaları üçün nümunə ola bilərlər.”, “Sivil şəraitdə qadınlar daha aktiv olurlar, qadın təşəbbüslərinə dəstək olmaq lazımdır.”, “Qadınların rolunu artırmaq üçün onları daha çox maarifləndirmək lazımdır, məlumatlandırma bizdə çox pisdır.”, “Uşaqların tərbiyəsində onlara kömək etmək lazımdır.

³⁴ Müsahibə. Bərdə rayonu

³⁵Yevlax rayonunda İctimai dinləmələr

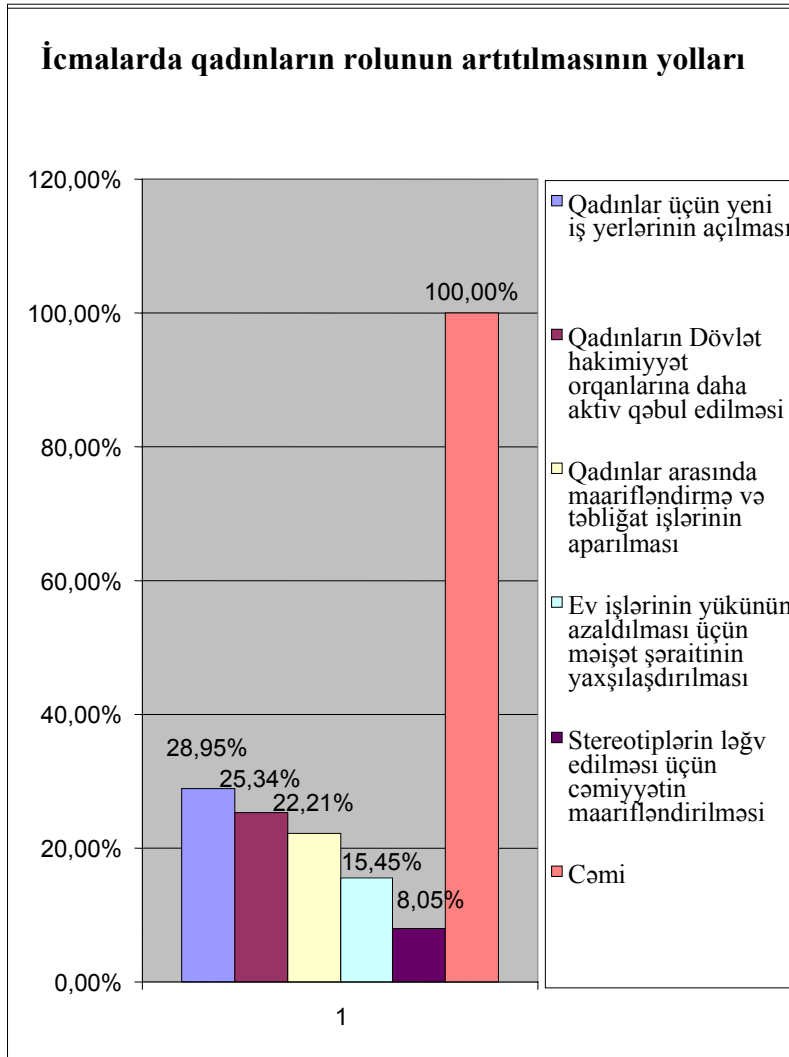
³⁶ Ağdam rayonunda Fokus-qruplar

³⁷ Bərdə rayonunda Fokus-qruplar

Bələdiyyələr və rayon idman və gənclər idarəsi tərəfindən uşaqlar-gənclər üçün heç bir şərait yaradılmayıb, ona görə də gələcəkdə uşaqlar üçün yaxşı heç nəyi gözləməyinə dəyməz”³⁸.

Aşağıdakı qrafikdə respondentlərin fikrinə görə yerli səviyyədə qərarların qəbul olunmasında qadınların fəallaşdırılması üçün şərait yarada biləcək fəaliyyətin əsas istiqamətləri göstərilmişdir. Özəlliklə bu, bölgələrin icra hakimiyyətlərinin təsir sahəsində balanslaşdırılmış gender siyasətinin həyata keçirilməsinə, qadınlar üçün yeni iş yerlərinin açılması və onların öz hüquqlarını öyrənmələri istiqamətində maarifləndirilmələrinə yönəldilmiş fəaliyyəti əks etdirir.

Qrafik № 2

Qeyd etmək lazımdır ki, sosial siyasət məsələlərini həll edərkən, bələdiyyələr bir neçə bölgə proqramlarının həyata keçirilməsində iştirak edir, qadınlara pozitiv təsir göstərən problemlərin həllində kömək göstərirlər (su təchizatı, torpaq paylanması).

Lakin bələdiyyə idarələrinin gündəliyinə daxil olan məsələlərin siyahısında reproduktiv hüquq, erkən nigahlar, qadınlara qarşı zorakılıq halları və qadın işsizliyi haqqında məsələlər daxil deyil.

³⁸ Məlumat bazası sualları -08.2.0

3.3. Yerli səviyyədə qərarların qəbul olunmasında qadınların iştirakının təmin olunması məsələsinin mümkün resursları.

Tədqiqatlar nəticəsində, qərb ölkələrində kifayət qədər populyar olan gender siyasətinin üç prinsiplial yanaşmasını aydın görmək mümkün oldu: aktor, yüksək səviyyəli xidmət və maarifləndirici yanaşmalar³⁹.

Qadınların cəlb edilməsinin aktor səviyyəsi

✚ Aktor səviyyəsi bələdiyyə orqanlarında təşəbbüs qruplarının yaradılması yolu ilə qadınların birbaşa fəallıdırılması nəzərdə tutur. Belə ki, demokratik dəyişikliklərə dair məsələlər yerli özünüidarə orqanları səviyyəsində həll olunur. Pozitiv fundamental dəyişikliklər də məhz cəmiyyətin inkişafının bu baza səviyyəsindən başlanır, özü də formal yox, həqiqətən fəaliyyət xarakteri daşıyır. “Goranboy rayon bələdiyyəsinin nəzdində qadın şöbəsi var idi, əvvəl onlar işə çox aktiv başlamışdılar və bizimlə sıx əməkdaşlıq qurmuşdular. İcra hakimiyyətinə bir neçə dəfə yaxşı təkliflərlə müraciət etmişdilər, amma təklifləri həyata keçmədiyinə görə işə maraqları azaldı və tezliklə fəaliyyətlərini dayandırdılar”⁴⁰. Bölgələrdə qadın qruplarının və bələdiyyələrin real əməkdaşlığı ümumiyyətlə cəmiyyətin pozitiv dəyişilməsinə güclü təsir göstərə bilər. “Fəal qadınlar var, amma onları bələdiyyələrə cəlb etmirlər...”⁴¹ Bir tərəfdən, qadın qrupları sosial vəziyyətə nüfuz və təsirlərinin gücləndirilməsi mexanizmlərinin hazırlanmasında təcrübə əldə edə bilərlər, o biri tərəfdən isə bələdiyyələr ancaq öz təşkilatlarının daxili tələbatlarını ödəməkdən savayı icmaların maraq dairəsində olan ictimai əhəmiyyətli problemlərin həlli ilə də məşğul olurlar. Qadınların 82,5 faizi bu istiqaməti dəstəkləyir.

Qadınların cəlb edilməsinin “yüksək xidmət” səviyyəsi

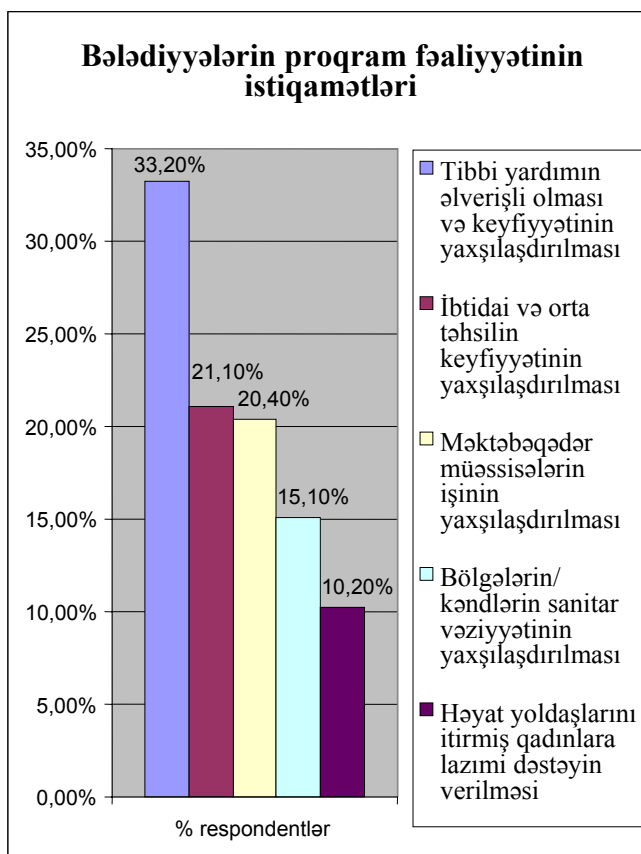
✚ Qadınların cəlb edilməsinin “yüksək xidmət” səviyyəsi bələdiyyələr tərəfindən bütövlükdə qadın icmalarının xeyrinə xidmət edəcək proqramların həyata keçirilməsini nəzərdə tutur. Aşağıda göstərilən 3-cü qrafikdə respondentlərin fikrinə görə sosial həyatda qadınların iştirakını sürətləndirə biləcək proqramların əhəmiyyəti nümayiş olunur.

³⁹ George, Alexander L and Benett, Andrew. 2004. Case Studies and Theory Development in the Gender I Sciences. MIT Press

⁴⁰ Goranboy rayonunda Fokus-qruplar

⁴¹ Goranboy rayonunda Fokus-qruplar

Qrafik № 3

Xüsusilə, tibbi yardımın əlverişli olması və keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması, ibtidai və orta təhsilin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması, məktəbəqədər müəssisələrin işinin yaxşılaşdırılması, bölgələrin/kəndlərin sanitar vəziyyətinin yaxşılaşdırılması, həyat yoldaşlarını itirmiş qadınlara lazımi dəstəyin verilməsi ən vacib məsələlərdəndir. Pul olmadan bərabərlik prinsiplərini həyata keçirmək mümkün deyil. Əgər lazımi maddi vəsait olmasa qərarların qəbul olunmasında qadınların bərabər hüquqlu iştirakının mümkünlüyü boş bir xülyadır.

Qadınların cəlb olunmasının maarifləndirici səviyyəsi

- Maarifləndirici səviyyə qadınların maarifləndirilməsi yolu ilə hal-hazırki ənənəvi-patriarxal cəmiyyətdə demokratik gender mədəniyyətinin formalaşmasına təsir etmək və yerli özünüidarə orqanlarında qadınların iştirakının genişləndirilməsinə nail olmaq məsələlərinə yönəldilmişdir. “Qadınlardan çox şey asılıdır, əgər qadın savadsız, təhsilsizdirsə, o vaxt ancaq uşaqları böyütməklə məşğul olacaq, yox əgər əksinədirsə, onda həm onun özü, övladları və bütün icma üçün inkişaf olacaqdır”⁴².

Bölgə şəraitində qadınların ictimai həyatda iştirakının istiqamətləri aşağıdakı faktorlardan asılıdır:

- Məlumatlandırılma səviyyəsi - nə qədər yüksəkdirsə, məqsəd də bir o qədər obyektivdir, və ya əksinə.
- Bacarıqları və ictimai məqsədlərə çatma üsullarının genişləndirən vətəndaş maarifçiliyi.

Respondentlərin fikrincə ən yaxşı metodlar bunlardır: icmaların fəaliyyətində qadınların iştirakının ən yaxşı dünya praktikaları haqqında məlumatların qadınlar arasında yayılması, bələdiyyələrin real imkanları ilə qadınları tanış etmək, qadın icmaları arasında (ailə, qonşu,

⁴² Nazimova Zivər Şükür qızı, Yevlax rayonu Mevvali kənd bələdiyyə sədri

peşəkar) onların hüquqları və yerli özünüidarə orqanlarının imkanları haqqında söhbətlərin aparılması.

Beləliklə, əgər dövlət orqanları bələdiyyələrlə əməkdaşlığı genişləndirsələr, onlarla aktual gender mövzularında (erkən nigahlar, məcburi əmək, reproduktiv sağlamlıq, zorlama hallarını qabaqlamaq) konsultasiyalar və xüsusi treninqlər keçirə bilərdilər. Bunlar isə öz növbəsində kaskad prinsipini hərəkətə gətirərək, bələdiyyələrin icmalarda gender həssaslığının gücləndirilməsi işində kömək olardı.

3.4. Müvəffəqiyyətin tarixçəsi- vətəndaş cəmiyyətinin ilk təcrübəsi

Yerli özünüidarə orqanlarının vasitəsilə qadınların maraqlarının formalaşması məsələsi gündəlikdə olmasa da, ilk uğurlar mövcuddur. Məsələn, Bakı şəhərinin Yasamal rayon bələdiyyəsində qadın qrupları çox aktiv şəkildə çalışırlar. Son iki ildə “Qadınlar bələdiyyələrin inkişafının tərəfdarıdır” respublika qadın QHT-ı aktiv fəaliyyət göstərir.

Baxmayaraq ki, böyük siyasətdə çox sayda parlaq qadın-liderlər mövcuddur, bələdiyyə sahəsində qadınların yerli özünüidarə orqanlarına cəlb olunması yolunda aparıcı rol oynayacaq qadın, demək olar ki, yoxdur. Buna görə də Yevlax rayonunun Balçılı kənd bələdiyyəsinin sədri Zeynalova Leyla İlyas qızının təcrübəsi maraqlıdır. Bu təşəbbüskar, həyatsevər qadını bələdiyyəyə gətirən yol da çox maraqlıdır. O, beynəlxalq fondan kredit alan ilk qadınlardandır: “Həyat yoldaşım ilə birgə şəkər çuğundurunu becərməklə məşğul olurduq, bizimlə yaşayan subay bacım isə məhsulun bir hissəsini Yevlax bazarında, o biri hissəsini isə Bərdənin bazarında satırdı. Krediti vaxtında qaytara bildik, təsərrüfatımız üçün yeni texnika, traktor aldım. Mən heç bir kömək gözləmədən kəndimizin klubunu təmir etməyi təklif etdim, birinci özüm işləməyə başladım, klubun damını təmir etdim. Sizi qadın və kişi arasındakı bərabərlik maraqlandırır? Onda mənim əllərimə baxın, sonra rəfiqələrimin əllərinə baxın, çox kişilərin əlləri heç belə deyil”⁴³. Sözsüz ki, bu qadın parlaq lider nümunəsidir və maraqlıdır ki, onu öz bələdiyyələrinin sədri seçərkən kənd sakinlərinə heç bir gender stereotipi mane olmayıb.

DÖRDÜNCÜ FƏSİL

4. Ümumi müddəalar

4.1. Dövlətin gender siyasəti və ictimai həyatda qadınların rolunun artırılması

- ✚ Dövlət strukturları CEDAW-nın müddəalarına uyğun olaraq qadınların bələdiyyə orqanlarında təmsil olunmasına aid kvotaların qanuni şəkildə möhkəmləndirilməsi yolu ilə “affirmativ” hüquqları təyin etməlidir.
- ✚ “Affirmativ” fəaliyyət sisteminin hazırlanması üçün bələdiyyə qanunvericiliyinin gender ekspertizasını keçirmək lazımdır.
- ✚ Qadınlarla bələdiyyə və elektoral liderlik üzrə xüsusi tədrislərin keçirilməsi labüddür. Bu cür tədrislər eyni dərəcədə həm qadınlar, həm də kişilər üçün vacibdir, amma qadınlar tədrisdən əvvəl hazırlıq kursları keçməlidirlər.
- ✚ Qadınların 78,5 faizi gender məsələlərində yaxşılaşmağa doğru bir dəyişiklik gözlənilir. Yerli səviyyədə qəbul olunan qərarlarda qadın hüquqlarının müdafiəsinə dair ən aşağı mənbələrin təşəbbüslərinin stimullaşdırılması və dəstəyi üçün yönəldilmiş fəaliyyətin aktivləşdirilməsi lazımdır.

⁴³ Yevlax rayonunda ictimai dinləmələr yazısı

- ✚ Dövlət və qeyri-hökumət sektorlarının yerli səviyyədə qəbul olunan qərarlarda qadınların hüquqlarına dair məsələlər üzrə əməkdaşlığının gücləndirilməsi mexanizmini yaratmaq lazımdır.
- ✚ Baxmayaraq ki, CEDAW Komitəsinin müddəaları (9-cu punkt) şəhər və kənd sakinləri haqqında, bütövlükdə yerli özünüidarəyə aid olan məlumatları cinsiyyət mənsubluğuna görə ayırmağı tələb edir, təəssüflə qeyd etmək lazımdır ki, hələ də bu məlumatlar hazır deyil. Azərbaycan hökuməti CEDAW komitəsinin tövsiyələrinə (10-cu punkt) müvafiq olaraq zorakılıq hallarına⁴⁴ aid məlumatların tərtib olunması və zorakılıq hallarının qarşısının alınmasının əlaqələndirmə mexanizminin yaradılması məqsədilə beynəlxalq ictimai birliklərin texniki dəstəyini almağa nail olmuşdur⁴⁵. Bu təcrübəni yerli səviyyədə qərarların qəbul olunmasında qadınların hüququnun artırılması məsələsinə də tətbiq etmək olar.
- ✚ İctimai və siyasi həyatda qadınların iştirakını dəyərləndirən indikatorlar hazırlamaq və onların əsasında hər il monitorinqlər keçirmək lazımdır.

4.2. Gender stereotipi: qeyri-bərabərlik həddini necə dəf etmək olar?

Keçirilən tədqiqatlar göstərir ki, cəmiyyətdə gender stereotiplərinin köklü şəkildə möhkəmləndiyinə görə, qadınların vəziyyətinin kişilərlə bərabərləşməsi tendensiyası haqqında danışmaq hələ çox tezdir. Gender stereotipi bir çox amillər üzrə ictimai və iqtisadi inkişafı, özünüidarə sisteminin aktivləşdirilməsi prosesini hələ də idarə etməkdədir. Hərçənd, bəzən qadınlar iqtisadiyyat sahəsində kiçik mövqeləri tutmağa cəhd göstərilər, lakin bu halda da onların fəaliyyəti ətalətli xarakter daşıyır. Respondentlərin əksəriyyəti hesab edir ki, yoxsulluq şəraitində yalnız gündəlik-maddi problemləri həll etmək lazımdır: "...ən-ənələrimizi məhv etməyin"⁴⁶. Həm kişilər, həm də qadınlar ənənəvi-patriarxal cəmiyyətin normalarına riayət edirlər, bu işə hətta ən aktiv qadınların fəaliyyətini çətinləşdirir.

- ✚ Kəmiyyət və keyfiyyət ölçmələri göstərdi ki, ən savadlı respondentlərin qadın hüquqları, gender, qadın və kişi münasibətləri, dövlət gender siyasəti sahələrindəki bilik səviyyəsi səthi xarakter daşıyır. Müsahibələr və fokus qrupların nəticəsindən aydın olur ki, hətta fərdi inkişafda irəliləmiş kişilər də gender siyasətinə qarşı çıxırlar, bu siyasətin özlərinə qarşı yönəldiyini, və ya onların maraqları ilə üst-üstə düşmədiyini zənn edirlər. Bütün bunlar gender tədrislərinin həm kişilər, həm də qadınlar üçün keçirilməsinə ehtiyac olduğunu göstərir. Məqsəd, gender bərabərliyinin əsas məğzini başa salmaq, onun hansısa cinsin əksinə yönəlmədiyini, qadınlarla kişilər arasında qarışıqlı-sərfəli münasibətlərin qurulmasına çalışdığını sübut etməkdir.
- ✚ Gender faktorunu nəzərə almaqla, bələdiyyə büdcələrinin dəyişdirilməsinə təşəbbüs göstərmək lazımdır. Bələdiyyələrdə büdcə direktivlərinin tərtib edilməsi üçün metodiki materialların hazırlanması məqsədəuyğun görünür. Vətəndaş cəmiyyətinin cinsi mənsubiyyətə görə tərtib edilmiş və genderlə bağlı indikatorların bələdiyyələrin bütün müvafiq qərarlarına daxil edilməsini tələb etməyə haqqı var.
- ✚ Qadın təşəbbüslərinin əhəmiyyəti haqqında məlumat kampaniyaları keçirmək, sadə qadınların uğur tarixçələrini insanlar arasında yaymaq labüddür. Gender təbliğatının

⁴⁴ Tədqiqatlar BGV 2008

⁴⁵ BGV 2009

⁴⁶ Yevlax rayonu İcra Hakimiyyətinin əməkdaşı ilə müsahibə

önəmli sahəsi bələdiyyələr olmalıdır, çünki respondent qadınların 3/1 hissəsi, kişilərinə yarısı informasiyanı məhz bələdiyyələrdən alır.

4.3. Gənc qadınların ictimai cəhətdən fəallaşdırılması

- ✚ Tədqiqatlar nəticəsində ictimai və siyasi həyatda orta-yaşlı və yaşlı qadınların gənc qadınlara nisbətən həddən artıq çox sayda iştirak etmələrinin təhdidedici tendensiyası aşkar olundu. Bu fakt bütövlükdə respublika üzrə gənclərin - xüsusilə gənc qadınların passivliyini nümayiş etdirir⁴⁷. Gənc qadınların passivliyi ümumiyyətlə dünyada qadın hərəkətinin qocalması faktı kimi qeyd edilir⁴⁸.
- ✚ Qarşıdan gələn bələdiyyə seçkilərini nəzərə alsaq, gənc qadınların cəlb edilməsi üçün daha effektiv metod - liderlik üzrə kampaniyalar ola bilər.
- ✚ Gender bərabərliyi üzrə eksperiment qaydasında gənclərin maraqları ilə uzlaşan e-Citizen (elektron vətəndaş) təcrübəsi təklif edilə bilər. Onun məqsədi-cinsi mənsubiyyətə, təhsil və gəlir səviyyəsinə, yaş həddinə, ailə vəziyyəti və yaşayış yerinə görə ayrışdırılma hallarının aradan qaldırılması üçün əsasın yaradılmasıdır. Gənc qadınlar təhsil və elektron vasitələrinə cəlb edilmə yolu ilə həm maariflənmə sahəsində uğur qazana, həm də tibbi yardım ala bilər, gənclərin respublika və beynəlxalq səviyyəli tədbirlərində iştirak edə bilərlər və s.

BEŞİNCİ FƏSİL

5. Erkən nigah - Azərbaycan cəmiyyətinin sosial təzahürü kimi

5.1. Nigah münasibətlərinin hüquqi çərçivələri və Azərbaycanın beynəlxalq öhdəlikləri.

Rəsmi statistika, dövlət xidməti olan “vətəndaş vəziyyəti aktlarının qeydiyyatı” (VVAQ) idarəsində qeydə alınmış nigahların və boşanmaların hesabatını aparır. Vətəndaşların nigah vəziyyətinin qeydə alınmasının yalnız bu forması hüquqi qüvvəyə malikdir. Həddi-buluğa çatmamış qızların məcburi şəkildə nigaha cəlb olunması, onların özləri istisna olmaqla, bu prosesin bütün iştirakçılarının cinayəti kimi qiymətləndirilir. Buna görə də erkən nigah hallarının aşkara çıxarılması çətinləşir.

Ailə haqqında olan qanunlar kodeksində yalnız könüllü əsaslarla nigah bağlanması nəzərdə tutulur. Ümumilikdə, Azərbaycan əhalisi rəsmi nigaha üstünlük verir, lakin dini nigah bağlanmaları faktlarına da rast gəlmək mümkündür. Amma Azərbaycan yalnız ölkə Konstitusiyasına görə yox, həm də əhalinin hal-əhvalına görə sekulyar ölkə olaraq qalır. Xüsusilə, 2006-cı ildə keçirilmiş milli gender hesabatının nəticələrinə görə respondentlər - “Siz hesab edirsinizmi ki, dini nigah dövlət qeydiyyatını əvəz edə bilər?”- sualına belə cavab vermişlər:

⁴⁷ Azərbaycanın fəal elektoral gəncləri. AREATR. 2008. c.7

⁴⁸ gender-az.org/international-research/stomach

Qrafik № 4

Yuxarıda göstərilən rəqəmlərə əsasən rəsmi nigah olmadan ailələrin dini nigah yolu ilə formalaşması əksər hallarda cəmiyyət tərəfindən müsbət qarşılanmır. Azərbaycan müsəlmanlarının rəhbəri-Şeyx-Ül-İslamın qərarına əsasən dini nigah-“kəbin” şəhadətnaməsinin alınması yalnız “vətəndaş vəziyyəti aktlarının qeydiyyatı” (VVAQ) idarələrində rəsmi qeydiyyatın qanuniləşdirilməsindən sonra mümkündür.^{49, 50}

Azərbaycan Respublikasının Ailə Məcəlləsində “erkən nigah” termininin dəqiq təyinatı yoxdur, amma həmin sənədin 10.1-ci maddəsinin müddələri bu fenomeni mövcud qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş nigah yaşı tamam olmadan bağlanmış nigah kimi dəyərləndirməyə imkan verir. Belə ki, Ailə Məcəlləsinin 10-cu maddəsi qadınlar üçün nigah yaş həddini 17 yaş tamam olduqdan sonra təyin etmişdir, amma 10.2-ci maddəyə əsasən üzürlü səbəblər olduğu halda nigaha girən şəxslərin yaşadıkları yerin icra hakimiyyəti orqanları, həmin şəxslərin xahişləri əsasında bu müddəti bir ilə qədər azalda və nəticədə 16 yaşı tamam olmuş qızlara nigah bağlamağa icazə verə bilər. Fövqalədə səbəbləri nəzərə almaqla istisna hal kimi 16 yaş tamam olduqdan sonra nigah bağlanmasının qayda və şərtləri yerli icra hakimiyyəti orqanları tərəfindən təyin edilməlidir. Azərbaycan Respublikasının 1998-ci ildə qəbul edilmiş Uşaq Qanununa (maddə 1) və 1992-ci ildə Azərbaycan Respublikası tərəfindən ratifikasiya edilmiş Uşaq Hüququ üzrə Konvensiyaya (maddə 1) əsasən 18 yaşı tamam olmamış şəxslər uşaq sayılır və bu səbəbdən nigah əlaqələrinə cəlb edilə bilməz. Uşaq hesab olunan bir şəxslə nigah bağlamağın qanuna uyğunsuzluğu isə “Qadınlara qarşı hər bir ayrıseçkiliyin ləğvinə” dair Konvensiyanın 16.2-ci maddəsində qeyd olunur. Qadınlar üçün minimal nigah yaş həddinin artırılması Azərbaycan hökumətinə tövsiyə kimi təqdim edilmişdir (CEDAW/ C/AZE/CO/3, 02.02.07, 30-cu bənd).

Ölkənin daxili qanunvericiliyi və onun beynəlxalq öhdəlikləri, daha doğrusu CEDAW Komitəsinin tövsiyələri arasında peyda olmuş ziddiyyət Konstitusiyanın 151-ci maddəsinə uyğun olaraq həll edilməlidir. Bu maddəyə əsasən ölkənin daxili normativ aktları⁵¹ ilə beynəlxalq öhdəliklər arasında ziddiyyət mövcud olduğu hallarda üstünlük beynəlxalq normalara verilir. Ailə, Qadın və Uşaq problemləri üzrə Dövlət Komitəsi qadınların minimal nigah yaşının

⁴⁹ <http://mirtv.ru/content/view/51306/12>

⁵⁰ <http://www.newsazerbaijan.ru/exclusive/20090316/42775804.html>

⁵¹ Konstitusiyaya və normativ aktların referendum vasitəsilə qəbul edilmiş istisnaları

artırılması istiqamətində bir çox səylər göstərir. Ailə, Qadın və Uşaq problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin sədri Hicran Hüseynova respublikada tanınmış mətbuat orqanlarından olan “Əxo” qəzetinə müsahibəsində demişdir: “Erkən nigahlar və rəsmi dövlət qeydiyyatından keçməyən nigahlar əsas ictimai problemlərdən biridir. Milli Məclisə (Parlament) təqdim olunmuş “Nigaha girən qızların yaşının 17-dən 18-ə qaldırılması haqqında qanun” birmənalı qarşılanmır. Gənc oğlan və qızların nigah yaş həddinin artırılmasının vacibliyi beynəlxalq konvensiyalardan irəli gəlir. Qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı təkliflər hazırlanır, müvafiq sahələr üzrə monitorinqlər və tədqiqatlar keçirilir, analitik materiallar və tövsiyələr hazırlanır, əhalinin maarifləndirilməsi istiqamətində ölçülər götürülür⁵².”

5.2 Erkən nigah: səbəblər və xüsusiyyətlər.

Gender bərabərliyinə nail olmaq birbaşa nigah münasibətlərinin nizamlanmasının strategiyasından asılıdır. Ailələrin sosial institut kimi fəaliyyət göstərməsi Azərbaycanın inkişafında həssas indikator rolunu oynayır.

Tarixən sərt gender qayda-qanunlarının mövcudluğuna görə qadınlar ailədən kənar da ola bilməzdilər, əvvəl ata evində (qohum), nigah yaş çatdıqda isə - yoldaşının (ər evində). Məhz bu səbəbə görə Azərbaycanın qadın əhalisinin yüksək səviyyəli, praktiki olaraq yüz faizlik nigahlı olmaları şərtlənmişdir. Madam ki, qadınlar praktiki olaraq heç bir şeyə malik deyildilər, evlilik onlar üçün yeganə vəsait mənbəyidir. Ailə qurmaq qadınların evlə təmin olunmasına şərait yaradır, onlara mülk, sosial-iqtisadi müdafiə verir, dünyaya uşaq gətirmək üçün vasitə rolunu oynayırdı. Sovet hakimiyyəti dövründə erkən nigah qəti qadağan olunsada, bu onun tam aradan qaldırılmasına yox, sadəcə ailə-nigah münasibətlərinin formasının dəyişilməsinə səbəb oldu. Bundan əlavə, azərbaycanlı qadınların sosial-əmək aktivliyi və sovet dövründə onların təhsil səviyyəsinin artması ən-ənəvi sayılan erkən ailə-nigah münasibətlərinin zəifləməsində katalizator rolunu oynadı. Lakin, hətta bu şəraitdə də ölkənin cənub bölgələrinin kəndlərində erkən nigah, islam dininin normaları ilə uzlaşaraq kifayət qədər ən-ənəvi sosial institut kimi fəaliyyət göstərirdi. UNİSEF-in Azərbaycandakı nümayəndəsi Məhəmməd Aləmi hesab edir ki, “sovet hakimiyyəti dövrü ilə müqayisədə indi Azərbaycanda erkən nigahların sayı artmışdır”⁵³.

Azərbaycan mentalitetində ailə iqtisadi, siyasi, hüquqi, dini və mədəni faktorların təsiri altında əsas rollardan birini oynamaqda davam edir. Statistika əsasən, 2008-ci ilin birinci yarısında ümumilikdə Azərbaycanda 33,4 min nigah bağlanmış və 3,9 min boşanma qeydə alınmışdır. Kişilərdə ilk nigah 28, qadınlarda isə 24 yaşda təsadüf edir⁵⁴.

Son məlumatlara görə, Azərbaycanda 1 milyon 800 minə yaxın ailə var⁵⁵. Ailədaxili əlaqələr kifayət qədər dərin və möhkəmdir, ailədaxili münasibətlərdə böyüklük önəmli yer tutur. Azərbaycan ailələrinin fərqləndirici xüsusiyyətlərindən biri də onun qapalı olmasıdır. Ailə daxilində baş verən hadisələr, hətta yaxın tanışlarla da müzakirə edilmir. Erkən nigah problemi də kifayət qədər qapalıdır, onu ancaq ailə üzvləri arasında müzakirə etmək mümkündür. “Kollektiv arasında, hətta qonşularla da erkən nigah problemi müzakirə edilmir, bu mövzunu yalnız ailə üzvləri, ən yaxınlarla müzakirə etmək olar. Birincisi, bi işin qeyri-qanuni olması qorxu yaradır, ikincisi, birdən ola bilər ki, bu evlilik baş tutmasın, sonra qızı başqasına ərə

⁵² “Əxo”: Erkən nigahlar və rəsmi olmayan nigahlar-cəmiyyətin ən böyük problemlərindən biridir. www.echo-az.com 07.02.2007

⁵³ <http://www.azerizv.az/news/a-1116.html>

⁵⁴ the ministry of economic development of Azerbaijan Republic/ MAIN FORECASTED ECONOMIC INDICATORS OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN

⁵⁵ www. the ministry of economic development of Azerbaijan Republic/ MAIN FORECASTED ECONOMIC INDICATORS OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN

vermək çətinlik yarada bilər⁵⁶. Milli gender hesabatının nəticələrinə görə, kişi və qadın respondentlərin 89,4 faizi hesab edir ki, ailələr erkən nigah faktını gizlədirlər⁵⁷.

Müsəlman mədəniyyətinə meyilli ölkə sayılan Azərbaycanda erkən nigah problemi özündə tarixi ən-ənələrin yükünü daşıyır.

Tədqiqatlar göstərir ki, Azərbaycan cəmiyyətində erkən nigah probleminə fərqli baxışlar mövcuddur, ümumilikdə isə onların əsaslarının bir neçəsini qeyd etmək olar:

- Erkən nigahları islam dini ilə əlaqələndirmək tendensiyası və bu tendensiyada Azərbaycan qadınlarının ayrı-seçkilik faktının sübutunu görmək;
- Erkən nigahın səbəblərini qadınların mövcud gender ayrı-seçkiliyinə əsaslanmış patriarxal sistemlə əlaqəndirirlər. Ailədə kişi maddi vəsaitlərə nəzarət edir və ailə səviyyəsindəki qərarları təkbaşına qəbul edir;
- Mövcud iqtisadi vəziyyətlə: belə ki, erkən nigahlar əsasən aztəminatlı ailələrdə geniş yayılmışdır;
- Kənd qızlarının işlə təmin olunmalarındakı çətinliklər və çarəsizlik, ümitsizlik atmosferi yaradan kasıbçılıq;
- İcma həyatında hər kəsin davranışının sərt reqlamentasiyası məcburi nigaha cəlb olunma hallarına müdaxilə etməyi çətinləşdirir;
- Kəndlərdəki kişilərin əmək miqrasiyası qadınlar arasında müəyyən ab-havanın yaranmasına, ailə qura bilməmək qorxusuna səbəb olur;
- Ölkənin qanunverici aktlarında nigah yaşının 17-dən 16-ya qədər azaldılmasının mümkünlüyü;
- Orta Asiya ölkələrinin təcrübəsinə əsaslanan bəzi ekspertlər⁵⁸ hesab edirlər ki, “Ailə Məcəlləsindən gənclərin nigah yaşları tamam olmamış ailə qurmaqlarına şərait yaradan 10.2 maddəni çıxarmaq lazımdır, çünki bu maddə istisna hallarda qanundan sui istifadə etməyə yol verir. Sovet hakimiyyəti dövründə, bu maddəyə əsasən, həddi-buluğa çatmamış gənclərin ailə qurmaqlarına ancaq müstəsna hallarda icazə verilirdi. Həmin vaxtlar bu normal sayılırdı. İndi isə çoxları bu maddəni əllərində bayraq tutaraq orta məktəbi bitirməmiş gənc qızları ərə verirlər”⁵⁹.

5.3 Erkən nigahın tendensiyası və indikatoru.

Erkən nigahın yayılmasının miqyaslarının dəyərləndirilməsi bu sahədə hansısa bir statistik məlumatların olmaması səbəbindən çox çətinləşir. Milli gender hesabatının nəticələrinə görə, “ölkədə azacıq da olsa, erkən nigahların sayının artması müşahidə olunur (həddi-buluğa çatmamış gənclərin hər cür nigah münasibətləri nəzərdə tutulur). Avrostatın və BMT-nin statistik məlumatları anoloji vəziyyətin bütün MDB ölkələrində müşahidə olunduğunu təsdiqləyir.

⁵⁶ Lənkəranda orta məktəb müəllimi ilə müsahibə

⁵⁷ Lənkəranda orta məktəb müəllimi ilə müsahibə

⁵⁸ <http://www.24.kg/mediacub/2008/11/19/98337.html>

⁵⁹ “Qadın Həmrəyliyi” İctimai Birliyinin sədri Ruhəngiz Hüseynova ilə müsahibə

Tədqiqatlarda iştirak edən mütəxəssis və ekspertlər bunun səbəbini iqtisadi çətinliklərdə görürlər”⁶⁰.

Hüquq müdafiəsi ilə məşğul olan Qeyri Hökumət Təşkilatları qətiyyətlə təkid edirlər ki, respublikada 10 mindən çox erkən nigah qeydiyyatdan keçmişdir və onların sayı ildən ilə artır⁶¹. Son illər cənub bölgələrində müxtəlif ictimai təşkilatlar tərəfindən keçirilmiş tədqiqatlar zamanı 12-16 yaş arasında olan qızların erkən nigah hallarının iti sürətlə artması müşahidə olunmuşdur. Ən çox Cəlilabad və Masallı rayonlarında rast gəlinən bu faktlar zamanı həmin qızların yalnız ibtidai təhsilə malik olduqları məlum olmuşdur⁶².

Ali məktəblərə Tələbə qəbulu üzrə Dövlət Komissiyasının məlumatlarına görə cənub bölgələrinə aid olan Yardımlı, Lerik, Cəlilabad və Masallı rayonlarından gələn qız abituriyentlərin sayı 8-dən 33 faizə qədər dəyişir. Respublikanın şimali-qərbində yerləşən Zaqatala, Balakən və Qax rayonlarından olan qız abituriyentlərin sayı isə 63-69% təşkil edir⁶³.

Bu dövlət orqanı təsdiq edir ki, cənub bölgələrində ali təhsil almaq üçün sənəd təqdim edən abituriyentlərin içində qızların sayı həddən artıq azdır. Məsələn, Yardımlı rayonundan olan 518 abituriyentdən yalnız 44 nəfəri qızıdır⁶⁴.

Erkən nigahların sayının çoxalması ölkə üzrə 15-19 yaş arası erkən fertilliliyin artmasına xidmət edir ki, bu da 1980-cı illərlə müqayisədə ümumi fertilliliyin aşağı düşməsinə səbəb olmuşdur⁶⁵.

ALTINCI FƏSİL

6. Erkən nigah: şəraitin təhlili

6.1. Erkən nigah və gender stereotipi

Bu sosioloji sorğunun keçirilməsində əsas məqsədlərdən biri sadə sakinlərin erkən nigah probleminə olan münasibətini öyrənmək və ictimaiyyətin bu problem barəsində məlumatlandırılmasının səviyyəsini aşkar etmək idi. Fokus-qrupların bütün iştirakçıları praktiki olaraq erkən nigaha qarşı neqativ fikirdə olduqlarını bildirdilər. Onların fikirlərinə görə bu sosial bəla və cinayətdir və dövlət belə hallara qarşı mübarizə apararaq, erkən nigahların qurbanlarını öz himayəsi altına almalıdır. Bölgə QHT-nın aktiv iştirakçılarından birinin dedikləri vəziyyəti daha dolğun əks etdirir: “Qanuni yolla qadınların istədikləri hər şeyi əldə etmək imkanını onlara verdikdən sonra erkən nigahla mübarizə aparmaq olar: onların könlüncə olan işlə təmin etmək, yaxşı təhsil, yüksək stabil maaş, əlçatan qiymətlər, ən əsası-ailədə normal münasibət”⁶⁶.

Lakin qeyd etmək lazımdır ki, terminin dəqiq mənasını heç kim deyə bilməmişdir. Sorğuda iştirak edənlərin 76,2 faizi hesab edir ki, “erkən nigah” anlayışı kimi 16 yaşı tamam olmamış

⁶⁰ <http://ru.apa.az/news>, <http://www.azerizv.az/news/a-1116.html>

⁶¹ <http://www.1news.az/society/20090314020646825.html>

⁶² <http://www.azerizv.az/news/a-1116.html>

⁶³ İmtahanlara giriş gender aspektlərinin cəmi. 2008

⁶⁴ İmtahanlara giriş gender aspektlərinin cəmi. 2008

⁶⁵ www.gender-az.org/ national gender report/research

⁶⁶ Lənkəranda müsahibə

şəxslə nigah bağlamaq halları başa düşülür. Əgər insan şəxsiyyət vəsiqəsi almışsa, artıq öz həyatını qurmaq hüququna malikdir, və ya taleyini valideynlərinə həvalə edə bilər”⁶⁷.

Tədqiqatlar nəticəsində erkən nigaha qarşı münasibətdə böyük qismdə bölgə differensiasiyası aşkar edildi. Astara, Masallı və Lənkəran rayonlarından (ölkənin cənubu) olan respondentlər erkən nigah halları haqqında daha çox məlumatlı olduqlarını bildirdilər. Xudat rayonunda (ölkənin şimalı) isə bu problem haqqında çox az saylı respondentin bilgisi var. Tədqiqatların nəticəsinə görə sorğuda iştirak edənlərin 86,5 faizi onların yaxınlarının erkən nigahlara qarşı mənfi münasibətdə olduqlarını bildirmişlər. Erkən nigah probleminə laqeyd mövqedən çıxış edənlərin sayı çox narahat edicidir: - 8,3%.

Respondentlərin 59,7 faizi hesab edir ki, erkən nigahlar qadağan edilməlidir, yəni erkən nigah məsələsinə kifayət qədər tolerant yanaşırlar, hər dördüncü insan əmindir ki, bu cür nigahlara ancaq fəvqəladə hallarda yol vermək olar. Erkən nigahların açıq-aşkar müdafiəsi barəsində cəmi 7,9% respondent söz açmışdır, onların əksəriyyəti isə cənub bölgələrin kəndlərinin sakinləridir. Bu məlumatlar müsahibələrdə deyilənlərlə korelyasiya edilir:

“Ümumiyyətlə son zamanlar erkən nigahların sayı artmaqdadır. Ələlxüsus bu hallar kəndlərdə daha çox yayılıb”⁶⁸.

“Təəssüf ki, biz hərdən şəxsiyyət vəsiqəsini almamış şəxslərin nigaha girməsinin şahidi oluruq”⁶⁹.

“Dağlıq rayonlarda həmişə erkən nigahlar olur: qızlar 13-16, oğlanlar isə 16 yaşları tamam olmamış ailə qururlar. Adətən belə nigahlar yaxın qohumlar arasında bağlanır. Xəstəxanada işlədiyim 10 il müddəti ərzində mənim qeydiyyatımda 127 uşaq olmuşdu - şikəstlər, psixoloji çatışmazlıqları olanlar. Onlar hamısı erkən nigah bağlamış insanların uşaqlarıdır, əksəriyyəti də qan qohumlarıdır”⁷⁰.

“Mən bizim icmanın üzvləri arasında sorğu keçirdim. Erkən nigahlar nəyə görə bağlanır? Kənd sakinləri bu səbəbləri açıqladılar: bizim kəndlərin rayon mərkəzindən uzaq olması, ailə adət-ənənələri, qohumlar arasında razılaşmaq olduqca asandır”⁷¹.

Respondentlərin 39,7 faizi hesab edir ki, məhz ailələrin maliyyə problemləri onları qızlarını erkən yaşlarında ərə verməyə vadar edir, respondentlərin 37,9 faizi erkən nigahları bu cür aydınlaşdırırlar ki, valideynlər oğlanların qazanc məqsədilə başqa ölkələrə üz tutmaqlarından narahatdırlar və qızları ərə vermək şansı ildən-ilə azalır. Yalnız 22,4 faiz respondent erkən nigahları ən-ənəvi və dini baxışlardan irəli gələn bir aspekt adlandırır (17,2 % qadın və 5,2 % kişi).

Respondentlərin böyük hissəsi qadınlar üçün nigah yaşının 20, kişilər üçün isə 25 olduğunu zənn edirlər. Qadınların sərbəst həyatının başlanğıcının gender stereotipi onların nigaha girmələri ilə uzlaşır. 9 faiz hesab edir ki, qadınların sərbəst həyatı yalnız 35-40 yaşlarında mümkündür, 2 faiz o fikirdədir ki, bu ancaq 40 yaşından sonra ola bilər, 10 faiz isə ümumiyyətlə əmindir ki, qadının sərbəstliyinə yol vermək olmaz. Verilən cavablar Azərbaycanın bölgələrində ailə münasibətlərinin kifayət qədər patriarxal xarakter daşdığını təsdiqləyir. Burada qızların sərbəst

⁶⁷ Bərdə rayonu bələdiyyə əməkdaşı, 45 yaş

⁶⁸ Kürdəmir sakini, 47 yaş

⁶⁹ Lənkəran sakini, 26 yaş

⁷⁰ Rayon xəstəxanasının psixiatrı (cənub bölgə)

⁷¹ Astara rayonu orta məktəbin direktor müavini

həyata başlamaları heç də valideynlərindən ayrılmaqları deyil, hansılar ki, “idarəçilik sükanını” müəyyən dərəcədə öz əllərində saxlamağa çalışırlar.

Sorğunun bəndlərindən biri də ailənin möhkəmlənməsinə səy göstərən faktorların aşkara çıxarılmasına yönəldilmişdi. Belə ki, bütün cavabların 69 faizində ailədə sevginin və qarışıqlıq anlaşılanın vacibliyi vurğulanmışdır, 15 faiz önəmli rolu uşaqların doğulmasına vermişdir, 10 faiz ailənin möhkəmliyini maddi vəziyyətin qənaətbəxş olmasında görür, 5 faiz isə hər şeyi birgə iş və ümumi maraqlarla aydınlaşdırır. Bu rəqəmlər, əlbəttə ki, əksər hallarda valideynlər tərəfindən həddi-buluğa çatmamış övladlarına qarşı zorla tətbiq edilən erkən nigah hallarının xeyrinə deyil. Sorğunun nəticələri erkən nigah bağlama hallarında son qərarın əsasən həddi-buluğa çatmamış uşaqların valideynləri tərəfindən qəbul edilmə faktını təsdiq etdi.

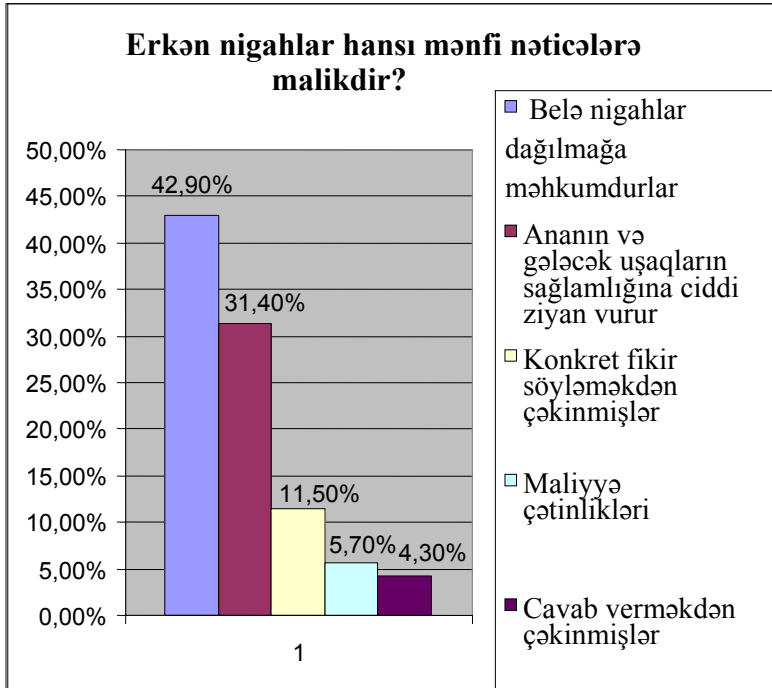
“Əlbəttə, əsasən həddi-buluğa çatmamış qızların zorla ərə verilməsi üstünlük təşkil edir. Hərçənd, bəzi hallarda öz oğullarının təzyiği altında olan valideynlər 18 yaşları tamam olmamış onları evləndirirlər. Bunun əsas səbəbi kimi gənc oğlanların seksual maraqları ilə bağlı problemlərin qarşısının alınması başa düşülür. Bu problemin qarşısını almaq üçün valideynlər çox erkən olaraq uşaqlarını evləndirirlər.” Müəyyən kontekstdə indi Azərbaycanda olan erkən nigah təcrübəsi getdikcə Avropa ölkələrindəki erkən seksual əlaqələr təcrübəsinə yaxınlaşır-yalnız o fərq var ki, birinci konservativ müsəlman mədəniyyətinin mirası kimi qəbul edilir, ikinci isə - postindustrial sivilizasiyanın məhsulu kimi.

6.2 Erkən nigah və onun mənfi təzahürləri.

Sorğuda iştirak edənlərin böyük hissəsi əmindir ki, erkən nigah əsasən mənfi təzahürlərə malikdir. Belə ki, onların 42,9 faizi bu cür nigahların boşanma ilə nəticələnmədiyini hesab edir, 31,4 faiz əmindir ki, erkən nigahda olan qadının və onun gələcək uşaqlarının sağlamlığına ciddi ziyan dəyə bilər, 11,5 faiz konkret fikir söyləməkdən çəkinmişlər, onların fikrincə həyatın situasiyasından asılı olaraq hər bir nəticə ola bilər, 5,7 faiz əmindir ki, belə ailələr maddi problemlərlə üzləşirlər və qadın kişidən, və ya onun qohumlarından tam maddi asılılığa düşər olur, 4,3 faiz isə cavab verməkdə çətinlik çəkmişlər.

Erkən nigah probleminin mənfi tərəflərinin dəyərləndirilməsində fikirlər bu cür dəyişdi: respondentlərin 25,5 faizi hesab edir ki, erkən nigah ananın sağlamlığına, 14,9 faiz gələcək uşaqların sağlamlığına ziyan vurur, 23,4 faiz əmindir ki, belə ailələrdə boşanmalar daha tez olur, 10,6 faiz isə belə hesab edir ki, gənclər, onların çiyinlərinə düşən məsuliyyəti tam varlığı ilə dərk etmirlər. Başqa cavablarda anaların doğuş zamanı dünyasını dəyişməsi, rəsmi qeydiyyatın olmadığı üçün qadınların hüquqlarının pozulması, ailədə zorakılıq halları, uşaqların tərbiyə olunmasında bacarıqsızlıq, sonsuzluq kimi hallar vurğulanmışdır.

Qrafik № 5

Ümumilikdə, sorğuda iştirak edənlərin 87 faizi bilirlər ki, erkən nigah qadının sağlamlığına ciddi ziyan vura bilər. “Masallı rayonunun Ərkivan kəndində 30 erkən nigahdan cəmi iki qız normal uşaq dünyaya gətirə bilib”⁷².

“Lənkəran rayonundan olan 14 yaşlı Zeynəb xəstəxanaya yerləşdirilib. Zeynəbin həyat yoldaşı ondan 18 yaş böyük olub və atasının dostudur. Ailə həyatının birinci ili Zeynəb hamilə olmuşdur, amma orqanizminin tam formalaşmadığı üçün hamiləliyin birinci aylarını çox çətin keçirirmişdir. Onun sağ qalması və gələcəkdə ana olmaq şansının qalması belə hallar üçün yaxşı nəticədir”⁷³. “Bəzi hallarda həkim əməliyyat keçirməyə məcbur olur, bunun nəticəsində isə qızlar ikinci dəfə hamilə olmaq şansından məhrum olurlar.”⁷⁴

Erkən nigah qızları məktəbdə təhsillərini yarımçıq saxlamağa məcbur edir, hərçənd məhz təhsil qadınların iqtisadi sərbəstliyi və erkən nigah hallarının minimuma endirilməsi məsələlərinin həllində əsas faktorlardan biridir. Lənkəran rayonunda respondentlərin böyük hissəsi erkən nigahların kəndlərdə həmişə olduğunu qeyd edir, sadəcə sovet hakimiyyəti dövründə bu barədə danışmağa çəkinirdilər. “Kənd yerində əgər qız 16-17 yaşlarında ərə getməyibsə, o vaxt O, evdə qalmış sayılır, amma bu yalnız kəndlərdədir, Lənkəranın özündə isə ailələrdə qızlara təhsil verməyə çalışırlar”⁷⁵.

Əgər qızın təhsili yoxdursa, ən yaxşı halda O, az maaşlı işə düzəlməyə məhkumdur, təhsilsiz qızların işlə təmin olunmaları çox çətinidir. Baxmayaraq ki, sorğuda iştirak edənlərin əksəriyyəti 89,2 faiz o fikirdədir ki, qadınlara təhsil mütləq lazımdır, qızların təhsil dəhlizi çox azaldılmışdır: sorğuda iştirak edənlərin 32,7 faizi fikirləşir ki, qızlar üçün yalnız tam orta, və ya texniki təhsilin olması kifayətdir. 0,9 faiz isə hesab edir ki, natamam orta təhsil də onlar üçün bəs edər.

⁷² www/TURAN/13.03.09/

⁷³ Bakı şəhəri Doğum evinin mama-ginekoloqu

⁷⁴ Azərbaycan Qadın Krizis Mərkəzinin ginekoloq, məsləhətçi Təranə Qasımova

⁷⁵ Mahmudova Şəbnəm, 26 yaş, müəllimə

Özü tez ailə qurmuş müəllimələrdən biri hesab edir ki, gənc qız ərə getdikdən sonra qaynanası ilə psixoloji problemləri başlanır. Qızları atalarına qarşı çox itaətkar atmosferdə tərbiyə edirlər, atanın hər bir sözü əmrdir”. Amma, ailədə başı bəlalar çəkmiş həmin müəllimə məktəbdə “Bizim mentalitet-köhnə ən-ənələri necə dəf etməli” mövzusunda fakültativ məşğələ keçirməyin təşəbbüsçüsü olmuşdur. Pedaqoq qeyd edir ki, bu məşğələlərdə qızlar oğlanlara nisbətən çox aktiv olurlar, onlar təhsilə, peşə seçiminə olan hüquqlarını müdafiə etməyə çalışırlar. Lakin, hələ də bəzi stereotiplər yaşamaqdadır: “əgər qız erkən yaşlarında ərə getmədisə, deməli onu hansısa səbəblərə görə valideynləri nişanlamayıblar, bu zaman onun təmiz adını qorumaq üçün tələsik ərə verməyə çalışırlar, ilk növbədə onu məktəbdən çıxarırlar”⁷⁶.

“Əgər qızlar 15-17 yaşlarında ərə gedirlərsə, bu o deməkdir ki, onlar təhsili və məktəbi atırlar”⁷⁷. “Nigah bağlamaq istəyən 13-14 yaşlı qızlar, çox zaman bu addımın nəticələri barədə fikirləşmirlər, amma bir neçə il sonra bu problemlər üzə çıxır. Onlar boşananda hüquqlarının müdafiəsində müxtəlif boşluqlar peyda olur”⁷⁸.

Astara rayonunda yerləşən kənd orta məktəblərinin birinin təhsil şöbəsinin müdiri öz problemləri ilə bölüşür: “Mən valideynləri çağırmışam, onlara başa salmışam ki, 8-ci sinifdən sonra qızların təhsilini davam etdirmək lazımdır. Amma valideynlər deyirlər ki, onların qızlarını almaq istəyirlər. Əgər sən məktəbi qurtardıqdan sonra mənim qızımı ərə verə biləcəksənsə, onda qoy oxusun. 8-ci sinifi bitirdikdən sonra bir çox qızlar artıq məktəbə gəlmir, amma valideynlər təhsildən imtina etmək haqqında ərizə yazırlar. Bizim məktəbimizin direktoru molla ilə bir neçə dəfə görüşüb, onu kəbin kəsməkdən çəkəndirməyə çalışıb. Molla isə Qurandan misallar gətirərək orada erkən nigahın qadağan olmadığını bildirmişdir. Mənim şəxsi müşahidələrimə əsasən qərara gəlmişəm ki, kimin çox uşağı varsa, onlar qızlarını tez ərə verməyə çalışırlar, kimdə uşaq azdırsa, onda valideynlər uşaqlarına təhsil verməkdə maraqlıdırlar”⁷⁹.

“İlk növbədə ön plana psixoloji faktor çıxır. Valideynlər qorxurlar ki, onların qızları ərə gedə bilməz və buna görə də çalışırlar ki, mümkün qədər qızlarını tez ərə versinlər. “Erkən nigahların miqdarının artmasına təsir göstərən önəmli faktorlardan biri də miqrasiyadır: onun nəticəsində bir çox cavan oğlanlar bölgələri tərk edirlər. “Erkən nigahların bağlanması əsas amillərdən biri də odur ki, cənub bölgələrinin əhalisinin arasında belə fikir formalaşmış ki, əgər qız 16 yaşa qədər ərə getməyibsə, deməli o evdə qalacaq. Rayonlarda yaşayan subay kişilərin böyük hissəsi başqa ölkələrə qazanc məqsədilə getmişlər, bu isə “evdə qalmış” qızların sayının artmasına səbəb olur”⁸⁰.

Beləliklə, tədqiqatların nəticələri təsdiq edir ki, erkən nigahlar təkcə bir ailənin deyil, həm də dövlət səviyyəsində olan bir problemdir. Erkən nigah bağlayan qız, əksər hallarda təhsildən imtina etmək məcburiyyətində qalır, bu isə onun ailədəki vəziyyətində, əmək bazarındakı statusunda və ümumilikdə cəmiyyətdə neqativ hallarla nəticələnir. Erkən hamiləlik və doğuş halları da, öz növbəsində gənc orqanizmin ciddi çətinliklərlə üzləşməsinə səbəb olur, bu isə ailə quran qızın və onun gələcək uşaqlarının sağlamlığında özünü ciddi şəkildə göstərir. Qızın həddən artıq erkən yaşlarında olması səbəbindən rəsmi nigah qeydiyyatının olmaması, bir çox hallarda, məsələn, hüquqi yardım almaq lazım olduqda, onu və övladlarını çətin vəziyyətə salır,

⁷⁶ Mahmudova Şəbnəm, 26 yaş, müəllimə

⁷⁷ <http://www.azerizv.az/news/a-1116.html> UNICEF-in Azərbaycandakı ofisinin sədri Məhəmməd Ələmi

⁷⁸ “Qadın və Müasir Dünya” QHT-nın rəhbəri Sədabə Şirəliyeva

⁷⁹ Astara rayon orta məktəb direktorunun müavini

⁸⁰ “Azərbaycan Uşaqlarının Birliyi” QHT-nın rəhbəri Kəmalə Ağayeva, <http://open.az/index.php?newsid=7978>

bunun üçüncü qadının maddi vəsaiti yoxdur. “Qızın yaşının az olduğuna görə rəsmi nigah qeydiyyatı qeyri mümkündür, O, ərinin ailəsinə gəlir, uşaq olduğu üçün yeni şəraitə uyğunlaşa bilmir, ailə dağılır, qız isə heç nə ilə qalır...”⁸¹.

Beləliklə, tədqiqatların nəticələri təsdiq edir ki, erkən nigahlar təkcə bir ailənin deyil, həm də dövlət səviyyəsində olan bir problemdir, hansı ki, cəmiyyətin sosial cəhətdən zəif olan üzvlərinə kömək etməyə borcludur.

6.3 Erkən nigahlara qarşı əks təsir: dövlət və qeyri-hökumət strukturlarının rolu.

Dövlət tərəfindən erkən nikahların qarşısını almaq məsələlərində daima maraqlı nümayəndə kimi Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi çıxış edir. 2007-ci ilin fevral ayından, erkən nigah ayrışdırılma təcrübəsi ilə mübarizə məsələlərində, bu dövlət orqanının aktivliyi müşahidə olunur. Məsələn, “Gender tədqiqatları mərkəzi” QHT ilə birlikdə paytaxtın ən mötəbər ali məktəblərində tələbələr üçün erkən nigah haqqında beynəlxalq və milli qanunvericilik üzrə praktiki məşğələlər keçirilmişdir. Anoloji interaktiv məşğələlər Şəmkir, Masallı, Lənkəran, Gəncə, Yardımlı və Lerik ictimaiyyəti ilə də keçirilmişdir. Erkən nigahlara qarşı təbliğat kampaniyalarına Salyan, Neftçala, Daşkəsən, Xanlar rayonlarında və Bakı şəhərinin məktəblərində start verilmişdir. “XXI əsr qadınların zorakılığına qarşı” layihəsi çərçivəsində külli miqdarda rəngli “Bizim uşaqlığımızı əlimizdən almayın” bukletləri çap edilərək paylanılmışdır.

Dövlət Komitəsi erkən nigahların qarşısının alınması məqsədilə vizual təşviqat vasitələrindən istifadə edir, Bakı şəhərinin küçələrində və metroda, Lənkəran və Mingəçevir şəhərlərində erkən evliliyin neqativ təzahürlərinə həsr edilmiş plakat və lövhələr asılmışdır.

Dövlət Komitəsinin məcburi köçkünlərin gənclər şəbəkəsilə erkən nigahların qarşısının alınması üzrə apardığı iş respublikada geniş vüsət almışdır. Qaçqın və məcburi köçkünlər arasında iş aparılması çox vacibdir, çünki erkən nigah halları məhz bu mühitdə daha çox yayılmışdır. İndiki zamanda da erkən nigahların qarşısının alınması üzrə Fizuli, Ağdam və Biləsuvar rayonlarında “Qadınlar səmərəli inkişafın tərəfdarıdır” QHT ilə birgə layihə davam etdirilir.

Dövlət Komitəsi tərəfindən GBV UNPFA-nın dəstəyi və Azərbaycan Gender İnformasiya Mərkəzinin əməkdaşlığı ilə qadınlara qarşı ayrışdırılmanın (onun isə əsas formalarından biri erkən nigahdır) aradan qaldırılmasına yönəldilmiş bütün faktorların gücləndirilməsinin monitorinqi və koordinasiyası mexanizmi yaradılmışdır.

2008-ci ildən başlayaraq Azərbaycan Hökuməti sosial layihələri həyata keçirmək üçün QHT-larına qrantlar ayırmağa start verdi və 5 qadın təşkilatı kənd yerlərində erkən nigahların qarşısının alınması işinin reallaşması üçün maddi dəstək almağa nail oldular⁸².

Artıq bir neçə ildir ki, beynəlxalq və ictimai təşkilatlar əhalinin müxtəlif təbəqələri arasında məlumatlandırıcı və maarifləndirici iş aparırlar, dəyirmi masalar, konfranslar, maarifləndirici treninqlər və seminarlar keçirilir. Həmçinin son 3 il ərzində ictimai təşkilatlar beynəlxalq fondların dəstəyi ilə erkən nigahların qarşısının alınması üzrə 46 layihə reallaşdırmışdır⁸³. Layihələrin əksəriyyəti cənub bölgələrində həyata keçirilir.

⁸¹ Kürdəmir rayon Muradxan kənd sakini, 53 yaş

⁸² www.cssn.gov.az

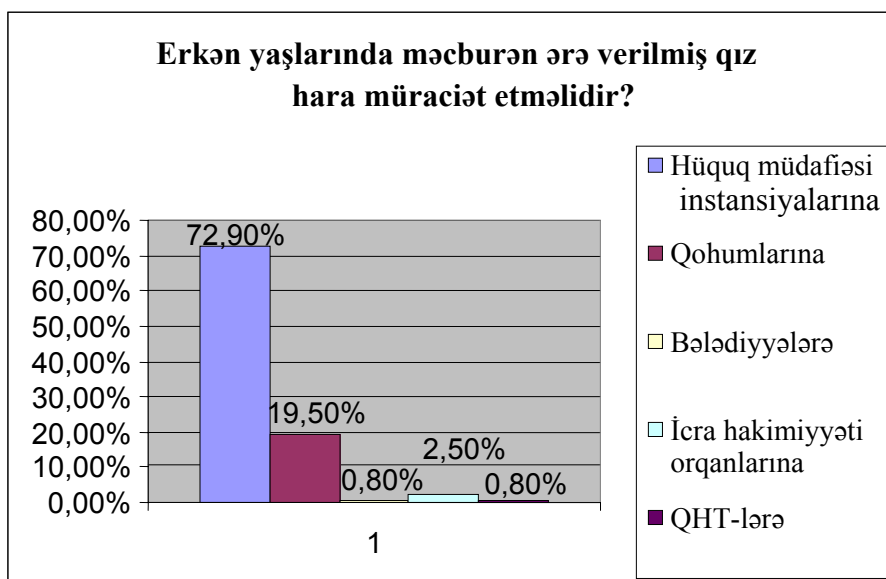
⁸³ www.gender-az.org.databaseviolence

Beləliklə, həm dövlət, həm də vətəndaş strukturları erkən nigah kimi diskriminasiya hallarını aradan qaldırılması məqsədilə görülən tədbirlərə laqeyd qalmırlar.

Lakin, Azərbaycan cəmiyyətində gender stereotipi hələ də kifayət qədər güclüdür.

Bilik və real təcrübə arasında hiss olunan bir uyğunsuzluq mövcuddur. Belə ki, “Erkən yaşlarında məcburən ərə verilmiş qız hara müraciət etməlidir?” sualına respondentlərin böyük hissəsi (72,9%) birmənalı olaraq cavab vermişlər ki, belə hallarda mütləq hüquq müdafiəsi instansiyalarına müraciət etmək lazımdır, 19,5 faiz isə əmindir ki, qohumlar bu problemi həll edə bilərlər.

Qrafik № 6

Erkən nigahların böyük əksəriyyəti qədim zamanlardan indiyə kimi yaşayan həddi-buluğa çatmamış qızın qaçırılması ən-ənəsi vasitəsilə baş verir. “Əgər belə bir hadisə artıq baş vermişdirsə, hansı ölçülər götürülməlidir?” - sualına hər üçüncü respondent cavab verir ki, belə hallarda ən yaxşısı nigaha razılıq verməkdir. Bu fakt onunla başa düşülə bilər ki, ölkədə hələ də qədim adət-ənənələr və stereotiplər yaşamaqdadır, çünki heç bir ailə hansısa bir kişi tərəfindən qaçırılmış qızlarını evə qaytarmağa razı olmazlar, hətta əgər onların arasında heç bir seksual xarakterli fiziki yaxınlıq olmayıbsa belə. Qeyd etmək lazımdır ki, sorğuda iştirak edənlərin 6 faizi hesab edir ki, belə vəziyyətlərdə heç bir ölçü götürmək lazım deyil, 8,5 faiz isə bu barədə heç vaxt fikirləşməmişlər. Burada hüquqi mentalitetin aşağı səviyyədə olması açıq-aşkar özünü biruzə verir, praktiki olaraq, hər iki cinsə mənsub olan respondentlər təsəvvür etmirlər ki, qızın hüquqlarını müdafiə etmək üçün vəkilə müraciət etmək olar. Qonşuların, dostların, psixoloqların, hansılara ki, məcburi nigaha cəlb edilmə hallarında cəmi 0,8 faiz qadın müraciət etmək fikrindədir, köməyi ümumiyyətlə istisna olunur. Məlumatların gender dizaynı sərt gender stereotipinin olduğunu göstərir, bunu həm də o fakt təsdiq edir ki, qadınların 34,17 faizi hesab edir ki, kömək məqsədilə qız heç kimə müraciət etməməlidir. Respondentlərin 1,4 faizinin fikrinə görə onların ailələrində erkən nigahın olması qeyri-mümkündür, elə bu faizdə də iştirakçılar bu barədə heç vaxt fikirləşməmişlər.

İcra hakimiyyəti orqanlarına cəmi 2,5 faiz respondentin müraciət etmək fikrində olması faktı, fikirləşmək üçün yeni bir sahə yaradır, çünki məhz bu struktur fəvqaladə hallarda nigah bağlamaq haqqında qərar verir. Öz hüquqlarının müdafiəsi üçün yerli özünüidarə orqanlarına müraciət etmək istəyənlərin sayı 0,5 faizdən də azdır. Sorğunun nəticələrinə görə erkən nigaha məcburi cəlb edilmə hallarında dəstək və kömək məqsədilə ictimai təşkilatlara cəmi 0,5 faiz

qadın müraciət edə bilər. Kişilərin və qadınların ictimai təşkilatlara etibarlarının olmaması faktı həyacanlı tendensiyadan xəbər verir.

7. Təvsiyələr.

İki qarışıqlı əlaqəyə malik olan problem aydın görünür: erkən nigahların ləğvi və xəbərdarlıq edilməsi.

- Qanunverici aktların köməyi ilə bu halların qarşısını almaq mümkündür. Dövlət strukturları erkən nigah problemini Azərbaycan qadınlarının hüquq və azadlıqlarının sıxışdırıcı ayrışdırıcılıq praktikası kimi qəbul etməlidirlər. Azərbaycan Respublikasının Uşaq Hüquqlarına dair Qanununa, Uşaq Hüquqları üzrə Konvensiyaya, eləcə də Qadınlara qarşı ayrışdırıcılıq bütünlüklərinin ləğv edilməsinə dair Konvensiyanın 16,2-ci maddəsinə uyğun olaraq qanunverici aktlarda qadınların minimal nigah yaşına dair əlavələr və dəyişikliklərin edilməsi vacibdir.
- Azərbaycan Respublikasının Ailə Kodeksinə “erkən nigah” termininin dəqiq təyinatını daxil etmək lazımdır.
- Ailə kodeksindən fəvqəladə hallarda həddi-buluğa çatmamış gənclərin ailə qurmasına icazə verən 10,2-ci maddəsinin çıxarılmasına dair Vətəndaş cəmiyyətinin təvsiyələrinin geniş ictimai müzakirələrə çıxarılması vacibdir.
- Erkən nigahların qurbanlarına çevrilmiş qızların müdafiəsinə yönəldilmiş qanunların xüsusi paketini hazırlamaq vacibdir.
- Erkən nigah hallarını zorlama faktı kimi dəyərləndirmək vacibdir, ona görə də ailə zorakılıq faktlarının qurbanları üçün nəzərdə tutulmuş dövlət sığınacaqlarının qanunverici bazasına erkən nigah hallarının da qurbanlarını nəzərdə tutmaq lazımdır.
- Müxtəlif xidmət orqanlarının cəhdlərinin koordinasiya edilməsi, kompleks yanaşma və hüquq mühafizə orqanlarının, məhkəmələrin, sosial xidmətlərin, böhran mərkəzlərinin, psixonevroloji dispanserlərin, ictimai hüquq və qadın təşkilatlarının, erkən nigah hallarının qarşısının alınması istiqamətində çalışan maarifləndirici təşkilatların səylərinin birləşdirilməsi vacibdir.
- Erkən nigah hallarının qurbanları üçün təcili və uzun müddətli yardım proqramlarına daha çox ehtiyac var.
- Erkən nigah hallarının qurbanlarının psixoloji reabilitasiya sisteminin təşkili vacibdir.
- Məcburi ərə verilməsinə cəhd edilən qızlar üçün böhran mərkəzlərinin yaradılması vacibdir.
- VVAQ idarələrində nigah müqavilələrinin bağlanması haqqında mütləq maarifləndirmə sistemini və bu məsələ üzrə hüquqi yardım xidmətini işə salmaq lazımdır.
- Erkən nigahla bağlı vəziyyəti yalnız qanunverici səylərlə dəyişmək mümkün deyil. Erkən nigahlarla bağlı bütün ölkə üzrə keyfiyyət və kəmiyyət metodikasının əsasında dəqiq və qərəzsiz analiz aparmaq lazımdır.
- Gənclər arasında erkən nigahların qəbul edilməməsi barəsində profilaktik və tərbiyəvi iş aparmaq vacibdir. Hələ ki, qadın və kişilər mövcud patriarxal sistemin destruktiv

olduğunu anlamayıblar, onlar erkən nigaha qarşı olan münasibətlərində hansısa bir dəyişikliyin baş verməsinə lüzum görmürlər. Ona görə də treninqlərin, seminarların, eləcə də kütləvi informasiya vasitələrinin, xüsusilə yerli qəzetlərin, tele-radio proqramların köməyi ilə mütəmadi olaraq erkən nigah probleminə dair maarifləndirici işlər aparılmalıdır.

- Cəmiyyətin erkən nigah probleminin vacibliyini anlamasını gücləndirmək məqsədilə xüsusi proqramların hazırlanması vacibdir.
- Erkən nigahların təhlükəli olması haqqında maarifləndirilməsinin səviyyəsinin artırılması və tədrislərin keçirilməsi üçün materiallar paketi hazırlamaq vacibdir.
- Dövlət Hakimiyyət Orqanları beynəlxalq və yerli qeyri hökumət təşkilatlarının Erkən nigahların qarşısının alınması üzrə əlaqəli işləməsinə şərait yaratmalıdır. Statistik məlumatların və indikatorların kifayət qədər həcmi beynəlxalq və yerli qeyri hökumət təşkilatlarının təşviqat fəaliyyətində və birgə işində əsas rolunu oynaya bilər.

CEDAW üzrə Alternativ hesabat cərcivəsində sorğu üçün soraq vərəqəsi

Biz Sizi əmin edirik ki, Siziin şəxsi cavablarınız açıqlanmayacaq və kompüterin bütün bu soraq vərəqlərini emal etdikdən sonra, onlar ancaq yekunlaşdırılmış şəkildə istifadə olunacaq – digər respondentlərin cavabları ilə.

Sorğumuzda iştiraka görə əvvəlcədən təşəkkür edirik!

BÖLMƏ 01: Respondentin identifikasiyası

Sualın kodu		
1.1.	Cins	1 = qadın 2 = kişi
1.2.	Doğulduğu yer (şəhər, rayon, kənd)	
1.3.	Yaş	
1.4.	Ailə vəziyyəti	1 = evli, (qanuni qeydiyyatlı) 2 = nigahsız yaşama 3 = kəbin 4 = boşanmış 5 = ayrı yaşayırıq 6 = dul kişi (qadın) 7 = heç vaxt evli olmamışam/ərdə olmamışam
1.5.	Uşaqlarınız varmı?	1 = bəli 2 = xeyr
1.6.	Neçə uşağınız var? (sayı)	
1.6.1.	Qız (sayı)	
1.6.2.	Oğlan (sayı)	
1.7.	Ailənizin təqribi orta aylıq gəliri, (AZN):	

1.8.	Sizin təhsiliniz:	1 = ibtidai 2 = natamam orta 3 = orta 4 = kollec 5= texnikum 6 = ali 7 = bakalavr 8= magistr
1.9.	Sizin məşğulluğunuzun forması:	1 = mən bütün iş günü işləyirəm 2 = mən bütün iş günü işləmirəm 3 = hərdən, imkan tapdıqca 4 = mən evdar qadınam 5 = mən işsiz statusuna malikəm 6 = mən ümumiyyətlə heç vaxt işləməmişəm 7 = mən işləmək istərdim, amma münasib iş tapa bilmirəm 8 = səhhətimlə bağlı müvəqqəti olaraq işləyə bilmirəm 9 = mən işləmirəm, çünki ailəmin digər üzvləri işləməyə icazə vermirlər 10 = digər, (qeyd edin)

BÖLMƏ 02. Erkən nikah:

02.01. Erkən nikahlar, məhz tərəflərdən birinin və ya hər ikisinin həddi-buluğa çatmadan (16 yaş) nikaha daxil olması haqda nə bilirsiniz?

1 = bəli

2 = xeyr

02.02. Əgər “Hə”, bu hadisəni təsvir edin:

02.03. Ətrafınızdakılar erkən nikah hallarını pisləyirlərmi?

1 = bəli

2 = xeyr

3 = cavab verməkdə çətinlik çəkirəm

02.04. Ətrafınızdakılar erkən nikah hallarına necə münasibət bəsləyirlər?

02.04.01. = erkən nikahlar bağlanmamalıdır

02.04.02. = erkən nikahlar yalnız müstəsna hallarda bağlana bilər

02.04.03. = erkən nikahlara rəsmi olaraq icazə verilməli və qeyd edilməlidir

02.04.04. = cavab verməkdə çətinlik çəkirəm

02.05. Sizin fikrinizcə, erkən nikahların baş tutmasının səbəbləri hansılardır (bir neçə variant seçmək olar):

02.05.01. = ailənin maddi vəziyyəti

02.05.02. = adətlərimiz belədir

02.05.03. = valideynlər qorxurlar ki, qızı ərə vermək çətin olacaq, çünki oğlanların çoxu vətəni tərk edirlər

02.05.04. = erkən nikah cehiz tələb etmir

02.05.05. = erkən nikah dinə müvafiqdir

02.05.06. = digər, (qeyd edin):

02.06. Sizin fikrinizcə, erkən nikahın hansı nəticələri ola bilər?

02.07. Hansı neqativ nəticələr, təsvir edin:

02.08. Hansı pozitiv nəticələr, təsvir edin:

02.09. Erkən nikahın qadın sağlamlığına ziyan vurduğunu bilirsinizmi:

1 = bəli

2 = xeyr

02.10. Necə hesab edirsiniz, kimsə zorla erkən nikah bağlanması problemi ilə üzləşəndə hara müraciət etməlidir?

02.10.01. = dövlət hüquq idarələrinə

02.10.02. = bələdiyyə idarəsinə

02.10.03. = icra hakimiyyətinə

02.10.04. = dini xadimlərə

02.10.05. = qeyri-hökumət təşkilatına

02.10.06. = qohumlara

02.10.07. = başqaları (göstərin)

02.11. Əgər ailənizdə zorla erkən nikah baş verirsə, siz şəxsən hara müraciət etməyə üstünlük verirsiniz?

02.12. Sizin nəzərinizcə ailədə adətən erkən nikah haqda qərarı kim qəbul edir?

02.12.01. = arvad

02.12.02. = ər

02.12.03. = gəlin və (və ya) bəyin özləri

02.12.04 = digər qohumlar

02.13. Həddi-buluğa çatmamış qızın zorla qaçırıldığı halda hansı tədbirlər görülməlidir?

02.13.01. = nikaha razılıq

02.13.02. = hüquqi müdaxilə (polis, məhkəmə)

02.13.03. = heç bir

02.13.04. = bilmirəm

02.14. Nikah müqavilələrinin bağlanması mümkünliyünü bilirsinizmi?

1 = bəli

2 = xeyr

02.15. Qadınlar üçün ailə yaratmağın optimal yaş həddi hansıdır? Qadınlar üçün

02.16. Kişilər üçün ailə yaratmağın optimal yaş həddi hansıdır? Kişilər üçün

02.17. Qadınlar üçün uşaq doğuşunun optimal yaş həddi hansıdır? Qadınlar üçün

02.18. Kişilər üçün uşaq doğuşunun optimal yaş həddi hansıdır? Kişilər üçün

02.19. Valideynlərdən ayrı müstəqil həyatın başlanması üçün optimal yaş həddi hansıdır? 18-25 25-30 35 -40 40 yaşdan yuxarı Bunu etmək lazım deyil

02.20. Təhsilin hansı səviyyəsi kifayətdir? 1=ibtidai 2=natamam orta 3 = orta 4=kollec/ texnikum 5=universitet

qızlar üçün

oğlanlar üçün

02.21. Belə bir rəy mövcuddur ki, nikaha daxil olanların razılığı vacib deyil və həyat yoldaşının seçimini valideynlər həyata keçirməlidirlər, axı onlar daha yaxşı bilirlər

02.21.01. = mən bununla tam razıyam

02.21.02. = demək çətindir, hər cür ola bilər

02.21.03. = hər şey insandan, onun xarakterindən və müstəqil qərar qəbul edə bilməsində asılıdır

02.21.04. = cavab verməyə çətinlik çəkirəm

02.22. “Necə hesab edirsiniz, ailənin möhkəmlənməsinə ən çox nə kömək edir?” (2-dən artıq cavab seçməyin)

02.22.01. = ər-arvad arasında məhəbbət

02.22.02. = qarşılıqlı anlaşma, hörmət

02.22.03. = birgə iş

02.22.04. = ümumi maraqlar

02.22.05. = maddi rifah

02.22.06. = uşağın doğulması

02.22.07. = daha nə, yazın

BÖLMƏ 03: İctimai həyatda iştirak

03.01. Hər hansı bir qeyri-hökumət təşkilatının üzvüsünüzmü ?

1 = bəli

2 = xeyr

03.02. Əgər üzvüsünüzsə, daha dəqiq hansı təşkilatın ?

03.02.01.	Qeyri-hökumət təşkilatı
03.02.02.	Qadın
03.02.03.	Gender

03.02.04.	İşgüzar assosiasiya
03.02.05.	Etnik əsaslı
03.02.06.	Dini qrup
03.02.07.	Siyasi qrup
03.02.08.	Həmkarlar İttifaqı
03.02.09.	Kənd komitəsi
03.02.10.	İcmaların üzvü
03.02.11.	digər, (qeyd edin)

03.03. Hər hansı bir siyasi partiyanın üzvüsünüzmü ?

1 = bəli

2 = xeyr

03.04. Aşağıda verilən iddiaları qiymətləndirin: 1 = bəli 2 = xeyr 3 = cavab verməkdə çətinlik çəkirəm

03.04.01. Parlamentdəki qadınların sayı kifayət qədər deyil

03.04.02. Siyasət kişi işidir, ona görə də qadınlar siyasətlə məşğul olmamalıdırlar

03.04.03. Qadınlar yalnız qeyri-hökumət təşkilatlarında iştirak edə bilirlər

03.04.04. Bizim rayonda qadınların liderlik təcrübələrinin inkişaf etdirilməsi üçün imkanlar vardır

03.04.05. Dindar qadınlar bizim ictimai həyata daha yaxşı əxlaqi təsir göstərə bilirlər

03.04.06. Özünü "dini" hesab edən siyasi partiyalarda və qeyri-hökumət təşkilatlarında qender bölgüsü olmalıdır

Prezidentin “Dövlət qadın siyasətinin həyata keçirilməsi haqda” 2000-ci il 6 mart Sərəncamının olduğunu bilirsinizmi?

1 = bəli

2 = xeyr

03.06. Bilirsinizmi ki, bu yaxınlarda Azərbaycan qadınlarının III qurultayı keçirilmişdir?

1 = bəli

2 = xeyr

3.07. Regionunuzda dövlət qender siyasətinin nəticəsi hiss olunurmu?

1 = bəli

2 = xeyr

03.08. İcmada qadınların rolunu necə artırmaq olar?

03.09. Sizin fikrinizcə, qadınların bələdiyyələrə seçilməsini məhdudlaşdıran səbəblər hansılardır?

03.09.01. = qadınlara ictimai həyat maraqlı deyil

03.09.02. = qadınların hakimiyyət strukturlarında iş təcrübəsi yoxdur

03.09.03. = qadınlarda bələdiyyələrə inam yoxdur

03.09.04. = qadınların bələdiyyələrdə iştirakı ailə ənənələrinə ziddir

03.09.05. = bələdiyyə liderlərinin şəxsi keyfiyyətləri qadınlarda inam yaratmır

03.09.06. = qadınlar bələdiyyəyə seçilmək üçün qadınlar maddi dəstəyə malik deyillər

03.09.07. = qadınların bələdiyyələrdə iştirakı cəmiyyət tərəfindən pis qarşılanır

03.09.08. = qadınlar ev işləri ilə həddən artıq məşğuldurlar

03.09.09. = qadınlar işdə və evdə ikiqat yük daşıyırlar

03.10. Şəxsən siz bələdiyyə seçkilərində iştirak etmişsinizmi?

1 = bəli

2 = xeyr

3 = cavab verməkdə çətinlik çəkirəm

03.11. Sizin ətrafınızda bələdiyyələrin tərkibinə daxil olmaq istəyən qadınlar varmı?

1 = bəli

2 = xeyr

3 = cavab verməkdə çətinlik çəkirəm

03.12. Bələdiyyələrdə zəif nümayəndəliyə görə qadınlar özlərini sıxışdırılmış hiss edirlərmi?

1 = bəli

2 = xeyr

3 = cavab verməkdə çətinlik çəkirəm

03.13. Bələdiyyələrin nəzdində qadın təşəbbüs qrupları lazımdırmi?

1 = bəli

2 = xeyr

3 = cavab verməkdə çətinlik çəkirəm

03.14. Qadınların iqtisadi fəallığının artırılmasına bələdiyyələr kömək edirmi?

1 = bəli

2 = xeyr

3 = cavab verməkdə çətinlik çəkirəm

BÖLMƏ 04. Ümumi gender vəziyyəti:

04.01. Qızlar üçün təhsilin hansı səviyyəsi kifayətdir?

04.01.01. = ibtidai

04.01.02. = natamam orta

04.01.03. = tam orta

04.01.04. = peşə təhsili

04.01.05. = orta ixtisas (texnikum, kollec)

04.01.06. = ali

04.01.07. = bakalavr

04.01.08. = magistr

04.02. Oğlanlar üçün təhsilin hansı səviyyəsi kifayətdir?

04.02.01. = ibtidai

04.02.02. = natamam orta

04.02.03. = tam orta

04.02.04. = peşə təhsili

04.02.05. = orta ixtisas (texnikum, kollec)

04.02.06. = ali

04.02.07. = bakalavr

04.02.08. = magistr

04.03. Sizin fikrinizcə, əgər ailədə iqtisadi problem varsa və ailə hər iki cinsdən olan uşağa təhsil verə bilmirsə, hansı uşağa üstünlük verilməlidir?

04.03.01. = qızlara

04.03.02. = oğlanlara

04.03.03. = bilmirəm

04.03.04. = digər

04.04. Qızların kişilərə aid olan mühəndis peşələrinə yiyələnməsinə heç bir lüzum yoxdur, çünki onlar bu peşəyə uyğun iş tapa bilməyəcəklər:

04.04.01. = tamamilə razı deyiləm

04.04.02. = razı deyiləm

04.04.03. = qismən razıyam

04.04.04. = razıyam

04.04.05. = tamamilə razıyam

04.05. Əgər qız təhsil almaq üçün xaricə gedirsə, o ərə getmək imkanını itirir:

04.05.01. = tamamilə razı deyiləm

04.05.02. = razı deyiləm

04.05.03. = qismən razıyam

04.05.04. = razıyam

04.05.05. = tamamilə razıyam

04.06. Qızlara internetdən istifadə imkanı yaratmaq olmaz, çunki biz onların aldıkları məlumatlara nəzarət edə bilməyəcəyik:

04.06.01. = tamamilə razı deyiləm

04.06.02. = razı deyiləm

04.06.03. = qismən razıyam

04.06.04. = razıyam

04.06.05. = tamamilə razıyam

04.07. Qız və oğlanlar Internetdən bərabər istifadə imkanına malik olmalıdırlar:

04.07.01. = tamamilə razı deyiləm

04.07.02. = razı deyiləm

04.07.03. = qismən razıyam

04.07.04. = razıyam

04.07.05. = tamamilə razıyam

04.08. Kişilər yalnız gələcəkdə pul qazanmaq üçün təhsil alırlar:

04.08.01. = tamamilə razı deyiləm

04.08.02. = razı deyiləm

04.08.03. = qismən razıyam

04.08.04. = razıyam

04.08.05. = tamamilə razıyam

04.09. Qadınlar ana olmaq və uşaqların qayğısına qalmaq üçün təhsil alırlar:

04.09.01. = tamamilə razı deyiləm

04.09.02. = razı deyiləm

04.09.03. = qismən razıyam

04.09.04. = razıyam

04.09.05. = tamamilə razıyam

04.10. Dinimizdə qadınların yüksək təhsil alması rəğbətləndirilir:

04.10.01. = tamamilə razı deyiləm

04.10.02. = razı deyiləm

04.10.03. = qismən razıyam

04.10.04. = razıyam

04.10.05. = tamamilə razıyam

04.11. Qız və oğlanların birgə təhsil alması dində qadağan olunmayıb:

04.11.01. = tamamilə razı deyiləm

04.11.02. = razı deyiləm

04.11.03. = qismən razıyam

04.11.04. = razıyam

04.11.05. = tamamilə razıyam

04.12. Dini göstəricilər (hicab, dini paltarlar, saqqal) məktəbdə münasib deyil:

04.12.01. = tamamilə razı deyiləm

04.12.02. = razı deyiləm

04.12.03. = qismən razıyam

04.12.04. = razıyam

04.12.05. = tamamilə razıyam

04.13. Ailədə qadınların davranış normaları və vəzifələri dəyişibmi?

1 = bəli

2 = xeyr

3 = cavab verməkdə çətinlik çəkirəm

04.14. Cəmiyyətdə qadınların davranış normaları və vəzifələri dəyişibmi?

1 = bəli

2 = xeyr

3 = cavab verməkdə çətinlik çəkirəm

04.15. Subay, boşanmış, tək ailə başçısı olan qadınların sayı artıbmi?

1 = bəli

2 = xeyr

3 = cavab verməkdə çətinlik çəkirəm

04.16. Yeni qadın peşələri meydana gəlibmi?

1 = bəli

2 = xeyr

3 = cavab verməkdə çətinlik çəkirəm

BÖLMƏ 05. Bələdiyyələr bölməsi

05.01. Bələdiyyənin qərarını bilirsinizmi:

05.01.01. - qadınların reproduktiv hüquqları haqda

05.01.02. - ailədə zorakılıq haqda

05.01.03. - yoxsulluğun aradan qaldırılması haqda

05.01.04. - icmalarda qadınların problemləri haqda

05.01.05. - əməyə məcburiyyət haqda

05.01.06. - tənha valideynlərə kömək haqda

05.01.07. - çoxuşaqlı ailələrə yardım haqda

05.01.08. - torpaqdan istifadənin genişləndirilməsi haqda

05.01.09. - bazardan istifadənin genişləndirilməsi haqda

05.01.10. - su təchizatının inkişafı haqda

05.01.11. - səhiyyənin inkişafı haqda

05.01.12. - məktəbəqədər tərbiyəyə dəstək haqda

05.01.13. - erkən nikahlar və onların nəticələri haqda

05.02. Aşağıda verilən iddiaları qiymətləndirin:

05.02.01. - bələdiyyənin büdcəsi rəisdən başqa heç kimə məlum deyil

05.02.02. - bələdiyyənin büdcəsi açıq xarakter daşıyır

05.02.03. - bütün icma üçün büdcə dinləmələrinin keçirilməsi vacibdir

05.02.04. - kişilər üçün büdcə dinləmələrinin keçirilməsi vacibdir

05.02.05. - qadınlar üçün xüsusi büdcə dinləmələri lazımdır

05.03. Sizin fikrinizcə, qadınların bələdiyyələrə seçilməsini məhdudlaşdıran səbəblər hansılardır?

05.03.01. - qadınlara ictimai həyat maraqlı deyil

05.03.02. - qadınların hakimiyyət strukturlarında iş təcrübəsi yoxdur

05.03.03. - qadınlarda bələdiyyələrə inam yoxdur

05.03.04 - qadınların bələdiyyələrdə iştirakı ailə ənənələrinə ziddir

05.03.05. - bələdiyyə liderlərinin şəxsi keyfiyyətləri qadınlarda inam yaratmır

05.04. Qadınlar bələdiyyələrin işində iştirak etmirlər, belə ki,

05.04.01. - qadınlar bələdiyyəyə seçilmək üçün qadınlar maddi dəstəyə malik deyillər

05.04.02. - qadınların bələdiyyələrdə iştirakı cəmiyyət tərəfindən pis qarşılanır

05.04.03. - qadınlar ev işləri ilə həddən artıq məşğuldurlar

05.04.04. - qadınlar işdə və evdə ikiqat yük daşıyırlar

05.05. Bələdiyyənizin harada yerləşdiyini bilirsinizmi?

1 = bəli

2 = xeyr

3 = cavab verməkdə çətinlik çəkirəm

05.06. Bələdiyyənizin telefon nömrəsini bilirsinizmi?

1 = bəli

2 = xeyr

3 = cavab verməkdə çətinlik çəkirəm

05.07. Şəxsən siz bələdiyyə seçkilərində iştirak etmişsinizmi?

1 = bəli

2 = xeyr

3 = cavab verməkdə çətinlik çəkirəm

05.08. Sizin ətrafınızda bələdiyyələrin tərkibinə daxil olmaq istəyən qadınlar varmı?

1 = bəli

2 = xeyr

3 = cavab verməkdə çətinlik çəkirəm

05.09. Bələdiyyələrdə zəif nümayəndəliyə görə qadınlar özlərini sıxışdırılmış hiss edirlərmi?

1 = bəli

2 = xeyr

3 = cavab verməkdə çətinlik çəkirəm

05.10. Bələdiyyələrin nəzdində qadın təşəbbüs qrupları lazımdırımı?

1 = bəli

2 = xeyr

3 = cavab verməkdə çətinlik çəkirəm

05.11. Qadınların iqtisadi fəallığının artırılmasına bələdiyyələr kömək edirmi?

1 = bəli

2 = xeyr

3 = cavab verməkdə çətinlik çəkirəm

05.12. Aşağıda göstərilən sosial layihələrdən hansını bələdiyyə birinci növbədə yerinə yetirməlidir (2 bəndi qeyd etmək olar):

05.12.01. - tibbi yardımım mümkünlüyü və keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasının təmin edilməsi

05.12.02. - ibtidai və orta təhsilin keyfiyyətinin artırılması

05.12.03. - kəndin/regionun sanitar vəziyyətinin yaxşılaşdırılması

05.12.04. - məktəbəqədər müəssisələrdə iş keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması

05.12.05. - ailə başçısını itirmiş qadınlara dəstək

05.12.06. - icmamızın kitabxanası

05.12.07. - uşaq kukla teatrı

05.12.08. - küçələrimizin təmizliyi

05.12.09. - uşaqlar və ətraf dünya

05.13. Bələdiyyələrin işində qadınların iştirakını necə gücləndirmək olar?

05.13.01. - icma həyatında iştirakında dünyanın ən yaxşı qadın təcrübələri haqda informasiyanı qadınlar arasında yaymaq

05.13.02. - qadınları bələdiyyələrin real imkanları ilə tanış etmək

05.13.03. - bələdiyyə nümayəndələrini qadın məsələlərinə dair müsahibələrə öyrətmək

05.13.04. - bələdiyyə əməkdaşlarına bərabərlik əsaslarını öyrətmək

05.13.05. - bələdiyyələrdə "Gender montajı" silsilə filmlərinin baxışını təşkil etmək

05.13.06. - icma qadınları arasında (ailəvi, qonşu, peşəkar) onların hüquqları və yerli özünüidarəçilik imkanları haqda söhbət aparmaq

05.14. Bələdiyyənin qərar qəbul etməsində iştirak edirsinizmi?

	cavablar	1 = bəli 2 = xeyr
05.14.01	öz kəndimizin prioritetləri səviyyəsində	
05.14.02	inzibati özünüidarəçiliyin	
05.14.03	sosial prioritetlərin	
05.14.04	iştirak etmirəm	

05.15. Dinləmələrdə tez-tez iştirak edirsiniz?

05.16 Öz probleminizin həlli üçün bələdiyyə idarəsinə neçə dəfə müraciət etmişsiniz?

05.17. Hansı məsələlərə görə müraciət etmişsiniz?

05.18. Bələdiyyələrin gənclər üçün proqramından xəbəriniz varmı?

1 = bəli

2 = xeyr

3 = cavab verməkdə çətinlik çəkirəm

05.19. Bu proqramları perspektivli hesab edirsinizmi?

1 = bəli

2 = xeyr

3 = cavab verməkdə çətinlik çəkirəm

05.20. Əgər bəli cavabı vermişsinizsə, onda bu proqramların nə üçün perspektivli olduğunu izah edin?

Uşaqlarınız asudə vaxtlarını necə keçirirlər?

	cavablar	1 = bəli 2 = xeyr
05.21.01	onlar idman dərəcələrində məşğul olurlar	
05.21.02	özfəaliyyət dərəcələrində iştirak edirlər	
05.21.03	xarici dillərin öyrənilməsi üzrə dərəcələrdə məşğul olurlar	
05.21.04	dərəcələrdə kompüter savadına yiyələnirlər	
05.21.05	gənclərin tədbirlərində iştirak edirlər	
05.21.06	vaxtlarını İnternet-klublarda keçirirlər	
05.21.07	digər	

TƏŞƏKKÜR EDİRİK!